

Prevenција femicida

Deduš, Melinda

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:163774>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Prevenција femicida

Melinda Deduš

Zagreb, ožujak, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Prevenција femicida

Melinda Deduš

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dalibor Doležal

Zagreb, ožujak, 2024.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Prevenција femicida* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Melinda Deduš

Zagreb, veljača 2024.

Prevenција femicida

Melinda Deduš

Mentor: izv.prof.dr.sc. Dalibor Doležal

Socijalna pedagogija/Odrasli

SAŽETAK RADA:

Termin 'femicid' označava fenomen ekstremnog nasilja nad ženama koje rezultira ubojstvom žena. Specifičnom obliku ubojstva, rodno uvjetovanom, koji se najčešće pojavljuje u intimnim partnerskim odnosima, glavni motiv je mržnja prema ženama samo zato što su žene. Iako ubojstva žena nisu nova pojava u društvu, tek se u recentnijoj povijesti javlja terminologija, kao i interes za ovaj specifičan oblik ubojstva. Femicid je sve raširenija pojava, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj. Međutim, u hrvatskom zakonskom okviru ne postoji termin 'femicid', te se klasificira kao poseban oblik ubojstva. Nepostojanje službene terminologije i opća loša informiranost javnosti o ovoj problematici predstavljaju određene izazove, ali i prostor za napredak i razvoj preventivnih strategija i intervencija. Razni stručnjaci se slažu kako treba aktivno raditi na informiranju javnosti, suzbijanju i prevenciji nasilja nad ženama pa tako i femicida kao najekstremnijeg oblika nasilja. Ovim radom nastojat će se jasnije objasniti pojam femicida kao zločina mržnje prema ženama u okviru nasilja nad ženama i obiteljskog, odnosno partnerskog nasilja. Osim toga, istražiti će se opseg u kojem kultura, javnost i politike utječu na porast nasilja prema ženama i porast femicida. Također, dat će se presjek teorija femicida, objasniti će se različite vrste femicida te će se poseban naglasak staviti na različite strategije prevencije te pojave ovisno o njenoj vrsti, ali i o ulozi kulture, medija i različitih konteksta u kojima se javlja.

Ključne riječi: femicid, nasilje, žena, ubojstvo, prevencija

ABSTRACT:

The term 'femicide' denotes the phenomenon of extreme violence against women that results in the murder of women. For a specific form of murder, gender-based, which most often occurs in intimate partner relationships, the main motive is hatred towards women simply because they are women. Although the murder of women is not a new phenomenon in society, the terminology and interest in this specific form of murder only appeared in more recent history. Femicide is an increasingly widespread phenomenon, both in the world and in Croatia. However, the term 'femicide' does not exist in the Croatian legal framework, and it is classified as a special form of murder. The lack of official terminology and the public's general lack of information about this issue represent certain challenges, but also provides room for progress and the development of preventative strategies and interventions. Various experts agree that it is necessary to actively work on informing the public, suppressing, and preventing violence against women, including femicide as the most extreme form of violence. The purpose of this paper is to try to explain more deeply the concept of femicide as a crime of hatred against women in the context of violence against women and domestic or partner violence. In addition, the extent to which culture, public and politics influence the rise of violence against women and the rise of femicide will be explored. Also, the cross-section of theories of femicide will be explored as well as different types of femicide and special emphasis will be placed on different prevention strategies of this phenomenon depending on its type, but also on the role of culture, media, and different contexts in which it occurs.

Key words: femicide, violence, woman, murder, prevention

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Definiranje femicida	2
3. Teorije femicida	3
4. Vrste femicida kroz povijest	6
5. Rizični čimbenici za femicid	8
6. Femicid u svijetu.....	10
7. Femicid u Europi.....	11
8. Femicid u Hrvatskoj.....	13
9. Uvođenje pojma femicid u Kazneni zakon Republike Hrvatske	14
10. Femicid u zakonskom okviru zemalja Europe.....	19
11. Prevencija femicida.....	22
11.1 Izvješćivanje o načinu smrti žrtava femicida.....	23
11.2 Procjena rizika	24
11.3 Primarna prevencija	25
11.4 Razvitak istraživanja, aktivizma i intervencija	26
12. Uloga medija u prevenciji femicida.....	27
13. Prevencija femicida u Hrvatskoj.....	30
13.1 Udruge koje se bave femicidom i prevencijom nasilja u obitelji/partnerskim odnosima.....	30
13.1.1 Autonomna ženska kuća Zagreb.....	30
13.1.2 Ženska soba.....	31
13.1.3 CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje.....	32
13.1.4 Udruga UZOR.....	33
13.1.5 SOS Rijeka – Centar za nenasilje i ljudska prava.....	34
13.1.6 Udruga HERA Križevci.....	35

13.2	Sigurne kuće.....	36
13.3	Osvrt na prevenciju femicida u Hrvatskoj	37
14.	Zaključak.....	38
	Popis literature:	41

1. Uvod

Opća deklaracija o ljudskim pravima dokument je Ujedinjenih naroda iz 1948. kojim se štite osnovna ljudska prava, a u Republika Hrvatska je odlukom o objavljivanju Deklaracije u Narodnim novinama 2009. godine usvojila te je Deklaracija postala obvezujući dokument u Republici Hrvatskoj u punom smislu. Člankom 1 navodi se da su sva ljudska bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima te da se jedni prema drugima trebaju odnositi u duhu bratstva, člankom 3 se propisuje da svatko ima pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost, člankom 7 propisuje se da su pred zakonom svi jednaki te da svi trebaju uživati jednaku pravnu zaštitu od bilo kakve diskriminacije. (Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, NN 12/2009) Dakle, prema Deklaraciji, sva ljudska bića imaju temeljno pravo na život, dostojanstvo i sigurnost, a ženama su ta temeljna prava sve češće ugrožena. Femicid je ubojstvo žena, a razlog takvih ubojstava je mržnja prema ženama (Russell i Radford, 1992) (Dussich, 2016), pa se činjenjem takvog kaznenog djela krše svi navedeni i neki navedeni članci Opće deklaracije o ljudskim pravima. Jasno je da je time femicid jedan od najgrubljih oblika kršenja temeljnih ljudskih prava, te da je jedan od najekstremnijih vrsta nasilja nad ženama, djevojkama i djevojčicama. Počinjenjem femicida naglašava se podređenost žene muškarcu u društvu te do izražaja dolazi ogroman jaz u ravnopravnosti spolova. Ovim radom će se, analizom dostupne dokumentacije, objasniti pojam femicida i razlog zašto je definiranje tog pojma od iznimne važnosti za prevenciju tog fenomena. Također, pobliže će se objasniti teorije femicida i njegove vrste i oblici u kojima se javljao kroz povijest, a poseban naglasak bit će na samoj prevenciji femicida i svim mehanizmima koji bi trebali biti sprovedeni za učinkovitu prevenciju, a još nisu. Objasnit će se i kakvu ulogu kultura i patrijarhat imaju u pojavnosti ubojstava žena te kako oni, uz ostale čimbenike, mogu biti rizični čimbenici za femicid. U Republici Hrvatskoj na žalost nema programa kojima bi se sustavno prevenirao taj oblik nasilja, a ubojstva žena, posebice ubojstva žena žrtava obiteljskog nasilja, su u porastu te je Hrvatska pri samom vrhu Europske Unije po broju femicida u omjeru sa brojem stanovnika. Kroz rad će se istražiti razlozi zašto je to tako te će se dati prijedlozi za poboljšanje rada s počiniteljima i žrtvama nasilja te za poboljšanje sustava prevencije i intervencije.

2. Definiranje femicida

Femicid je, naizgled, pojam koji objašnjava sam sebe. Najjednostavnije rečeno, to je ubijanje žena. Međutim, jedinstvena definicija i dalje ne postoji. Iako sam fenomen postoji još iz davne prošlosti, to jest od kada postoji patrijarhat, termin femicid pojavljuje se tek u nedavnoj povijesti pred širom javnosti. (Russell i Radford, 1992) Do tada je termin femicid bio poznat samo u anglosaksonskim zemljama. Osoba koja je prvi put upotrijebila termin femicid na način na koji se danas koristi je Diana Russell koja je u svom izlaganju na Međunarodnom tribunalu za zločine nad ženama u Bruxellesu 1976. godine istaknula kako su mnoga ubojstva zapravo femicidi, te da se moraju prepoznati seksualne politike ubojstva (Russell i Van de Ven, 1976). Tada nije dala jasnu definiciju, ali je 1992. godine zajedno s Jill Radford definirala femicid kao mizogino ubijanje žena od strane muškaraca te kao oblik seksualnog nasilja (Russell i Radford, 1992). Međutim, do 2001. godine dodatno je redefinirala definiciju na način da je femicid ubijanje ženskih osoba od strane muških osoba zbog toga što su ženske osobe. (Russell i Harnes, 2001) Takvo definiranje femicida koje obuhvaća sve oblike muškog seksizma, uključujući pravo, zadovoljstvo ili očekivanje pokornosti, razlikuje se od prethodnih definicija koje su se fokusirale samo na mizoginiju. Russell i Harnes (2001) tvrde da se korištenjem termina 'ženska osoba' umjesto 'žena' obuhvaća veća populacija žrtvi zahvaćenih femicidom kao što su ženska novorođenčad, djevojčice i adolescentice koje su ubijene iz rodno uvjetovanih razloga.

No, ne slažu se svi autori s definicijom Russell i Radford gdje su glavni počinitelji muškarci. Campbell i Runyan (1998) u svom radu navode da se termin femicid može i treba koristiti za sva ubojstva žena neovisno o motivu ili počinitelju.

Od početka 2000-ih godina fenomenologija femicida sve više se počinje proučavati u znanstvenim krugovima, te posebice u Latinskoj Americi zbog vrlo visoke stope ubojstava žena na tom području. Zbog toga je Marcela Lagarde 2008. godine, osim termina femicid, svijetu predstavila i termin feminicid kako bi se bolje naglasila uloga države koja ne štiti žene i djevojčice na adekvatan način zbog snažne uloge patrijarhata u toj kulturi te ne reagira na ubojstva žena pravodobno ni pravedno. Feminicid je, u tom kontekstu, i termin koji označava ne samo smrt žene, već i osobe koja ima ženske karakteristike bez obzira je li ona žena ili ne (Dawson i Mobayed Vega, 2023). Danas se riječ femicid koristi na barem dva načina. Jedan je ubijanje žena sa ili bez dodane mržnje prema svim ženama, te u tu kategoriju spadaju i nasumična ubojstva žena za razliku od specifično odabranih žrtvi. Drugi način je ograničavanje

upotrebe riječi femicid na slučajeve ubojstva žena koja uključuju zlu namjeru ubijanja zbog mržnje prema ženama, a koja utječe na odabir žrtve (Dussich, 2016).

Iako postoje razlike u definiranju, te ne postoji jedinstvena definicija femicida, sve definicije imaju neke zajedničke elemente. Sve definicije se osvrću na ubijanje žena ili djevojčica te sve definicije prepoznaju da ta ubojstva nisu izolirani ili epizodični slučajevi nasilja već da predstavljaju socijalni i kulturološki fenomen koji je duboko ukorijenjen u običajima i načinima razmišljanja (Dawson i Mobayed Vega, 2023). Međutim, nepostojanjem zajedničke usuglašene definicije otežava se mjerenje femicida jer on time lakše postaje nevidljiv među ostalim ubojstvima.

3. Teorije femicida

Nakon što su Diana Russell i Jill Radford dale svoje definicije femicida, te nakon što su još mnogi autori iznjedrili svoje definicije, razvile su se i teorije femicida, tj., razni pristupi kojima se analizira femicid. Među pet najvažnijih pristupa su: feministički pristup, sociološki pristup, kriminološki pristup, pristup ljudskih prava te dekolonijalni pristup.

Feministički pristup u svojoj podlozi ima pojam patrijarhata, tj. društvo u kojem su muškarci dominantni, a takvo društvo postaje opresivno i smrtonosno za žene. Zagovornici ovog pristupa tvrde da opresivni pogledi na žene nisu samo kulturološka stvar, već su utkani u sve društvene institucije. Prema Corradi i sur. (2016) temeljno načelo patrijarhata je moć, a tamo gdje je moć nejednako raspoređena između muškaraca i žena, muškarci se služe nasiljem kao alatom kako bi držali žene pod svojom kontrolom. Nasilje kao rezultat nejednake raspodjele moći također je prošireno na femicid. Prema Corradi i sur. (2016) snažan argument feminističkog pristupa temelji se na činjenicama, a to su: visoke stope nasilja nad ženama, silovanja i femicida, kao i nejednaka raspodjela stope zaposlenosti, cijene plaćenog rada i statusa među spolovima, koji su još uvijek prisutni u društvima diljem svijeta. Jedna od slabijih strana je nemogućnost određivanja mizogine motivacije za ubojstvo. Teško se može odrediti da je neka žena ubijena jednostavno zato što je žena jer takvom logikom postavljamo hipotezu da svaku ženu puka pripadnost ženskom spolu čini potencijalnom žrtvom. Takva hipoteza nema veliki empirijski značaj. Potrebno je tražiti dodatne pojedinosti o motivima počinitelja, o odnosu počinitelja i žrtve te o okolnostima događaja kako bi se neko ubojstvo moglo deklarirati femicidom.

Na tragu tome je i **sociološki pristup**. Prema Corradi i sur. (2016) sociologija ne istražuje nasilne pojedince, već nasilne situacije. Campbell i Runyan (1998; prema Corradi i sur., 2016)

izbjegavaju pripisivati mizogini motiv nekom ubojstvu bez jasno poduprtih izvora te tvrde da je femicid zapravo homicid žena, bez obzira na počiniteljev motiv ili status. U sociološkom pristupu značajna su empirička istraživanja koja za cilj imaju utvrđivanje konteksta počinjenog djela, tipa slučaja, počiniteljev profil i incident ubojstva gdje rod igra važnu ulogu, ali nije jedino objašnjenje ubojstva. Razni autori i zagovaratelji sociološkog pristupa smatraju da se jedino na taj način može prevenirati nasilna smrt žena na učinkovit način. Žele pokušati razumjeti ubojstva žena kroz kvalitativno i kvantitativno prikupljanje podataka, a cilj im je identificirati rizične faktore kako bi se spriječilo smrtonosno nasilje. Prema Corradi i sur. (2016) glavno načelo sociološkog pristupa je da su žene i muškarci žrtve ubojstava pod vrlo različitim sociološkim okolnostima i od strane različitih počinitelja. Ono što femicid čini fenomenom je činjenica da su žene puno češće žrtve ubojstava od strane intimnih partnera ili članova obitelji dok su muškarci češće ubijani pod sasvim drugačijim okolnostima u kojima nije uključena obitelj ili intimni partner.

Prema Barberet i Baboolal (2020) **kriminološki pristup** ispituje specifičnosti femicida kao podskupine ubojstava ili kao podskup nasilnih djela protiv žena. Taj pristup se pojavljuje nakon prijelaza tisućljeća te se odnedavno proširio na područja epidemioloških i javnozdravstvenih istraživanja. Međutim, sve veći interes za fenomen nije uvijek bio paralelan povećanom, jasnom uporabom izraza femicid. Razni autori terminu femicid pridaju različito značenje. Neki (Bonanni i sur., 2014; Campbell i sur., 2003; Mouzos, 1999; Muftic and Baumann, 2012, prema Corradi i sur., 2016) smatraju da se pojam femicid primjenjuje kako bi se ukazalo na ubojstvo samo odraslih žena. Drugi (Dixon i sur., 2008; Frye i sur., 2008; Taylor i Jasinski, 2011, prema Corradi i sur., 2016) naglašavaju da se femicid najčešće javlja u intimnim partnerskim odnosima te ga nazivaju 'intimni partnerski femicid'. Međutim, treća skupina autora (Campbell i sur., 2007; Corradi i Stöckl, 2014; Dugan i sur., 2003; Stöckl i sur., 2013; Weizmann-Henelius i sur., 2012, prema Corradi i sur., 2016) se odmiče od termina femicid i takva ubojstva svrstava u potkategoriju 'ubojstava intimnih partnera'. Pojavljuju se i termini 'viktimizacija ženskih ubojstava', 'smrtonosno nasilje intimnih partnera', 'žene žrtve smrtonosnog nasilja', 'žene koje umiru od intimnog partnerskog nasilja', 'fatalno nasilje intimnih partnera'. Prema Corradi i sur. (2016) svi ovi autori bave se specifičnostima, u smislu određivanja dobi, rase, državljanstva žrtava, razine rodne ravnopravnosti i slično. Posebno se usredotočuju na odnos između žrtve i počinitelja koji razlikuje ubojstva žena i muškaraca. Prema Barberet i Baboolal (2020) kriminolozi promatraju namjeru, modus operandi, odnos žrtve i počinitelja, kaznenopravnu reakciju i društvenu reakciju. Cilj im je identificirati čimbenike rizika za femicid za razliku od onih za sva ubojstva ili one za sve vrste nasilja nad ženama. Autori koji

koriste termin femicid stavljaju se u feministički okvir. Međutim, prema Corradi i sur. (2016) u knjizi *Handbook of European Homicide Research*, koja daje jednu novu perspektivu u kriminologiji, nikada se ne spominje termin femicid, ali se analiziraju 'ubojstva žena'. Prema Corradi i sur. (2016) taj rad je prešutno svjedočanstvo da većinska kriminologija teži konzervativizmu preferirajući termin 'intimnog partnerskog ubojstva' od revolucionarnijeg termina 'femicid'. No, bez obzira na sve nesuglasice prilikom definiranja terminologije, među autorima postoji konsenzus. Utvrđeno je da više od 50% femicida od strane intimnog partnera karakterizira povijest obiteljskog nasilja te da se najjači prediktori smrtonosnog rizika otkrivaju na individualnoj razini. Također, napredak u rodnoj ravnopravnosti obično smanjuje rizik od femicida, ali do femicida može doći i kada žene postanu ravnopravnije s muškarcima zbog muške ozlojeđenosti.

Pristup ljudskih prava razvija se u posljednjem desetljeću kada je, zbog alarmantnih podataka da je u svijetu sve više femicida, Akademsko vijeće Ujedinjenih naroda sazvalo simpozij o femicidu u Beču 2012. godine. Isto vijeće opisalo je femicid kao vrlo rašireni fenomen pritom nabrajajući sve vrste femicida. Cilj simpozija, u skladu s načelom pristupa ljudskih prava, bio je potaknuti države članice na poduzimanje institucionalnih inicijativa za prevenciju femicida te pružanje pravne zaštite žrtvama nasilja.

Dekolonijalni pristup javlja se u kontekstu bliskoistočnih i sjevernoafričkih zemalja te se primarno bavi ubojstvima zbog časti. Istraživači kao Shalhoub-Kevorkianu (2002; prema Corradi i sur., 2016) tvrde da u tim zemljama kaznenopravni sustav i društveno-kulturološki pristup gledaju blagonaklono prema počiniteljima femicida, nerijetko su oslobođeni krivnje ili dobivaju lakše kazne zbog brojnih navodnih olakotnih okolnosti, a žene žrtve se često krivi za kriminalne radnje protiv njih te postaju žrtve ubojstava. Ubojstva iz časti se u tim zemljama smatraju privatnim obiteljskim pitanjima te se kaznenopravni sustav bavi 'važnijim' pitanjima od ubojstava iz časti. Shalhoub-Kevorkianu (2002; prema Corradi i sur., 2016) smatra da je kolonijalna dominacija Zapada pretvorila neka djela kao što su ubojstva iz časti u simbol otpora prema kolonizatorima. Ona stoga predlaže redefiniranje termina femicid u sljedeće: Femicid je proces koji dovodi do smrti i stvaranje situacije u kojoj je nemoguće da žrtva živi. To je zlostavljanje koje uključuje prijetnje, nametanje, napade, ponižavanje i podređivanje žena žrtava. U ovom kontekstu femicid nije samo rodno pitanje, već i političko pitanje. Femicid svoj vrhunac doseže za vrijeme izraelske okupacije zbog povećanog nasilja, a istraživači tvrde da ti zločini više nisu ubojstva iz časti nego pravi femicidi koji se javljaju u kontekstu kolonizacije i sve veće segregacije s Palestinom. Istraživači na taj način izbjegavaju kulturna objašnjenja

femicida te ga objašnjavaju kroz politiku, ekonomski nesrazmjer, rasizam i prostornu segregaciju.

Ograničenja dekolonijalnog pristupa su što unatoč tome što je femicid u porastu u bliskoistočnim i sjevernoafričkim državama, te je utkan u patrijarhatu, nema dovoljno podataka i istraživanja na temu femicida. Postoje istraživanja na temu ubojstva iz časti, ali fokus je na pravnim sustavima, karakteristikama žrtava i počiniteljima, a ne i na padu tolerancije prema takvim zločinima. Drugo ograničenje dekolonijalnog pristupa je da se ubojstva iz časti događaju i među migrantima iz tih zemalja koji dolaze u druge zapadne zemlje gdje su zemlje koje su tipično kolonizatori u ovom slučaju domaćini. Takva ubojstva simboliziraju kulturno specifičan oblik nasilja. Migranti neosporno doživljavaju marginalizaciju, ali ne može se tvrditi da to objašnjava učestalost femicida među izbjeglicama.

Na posljetku, može se zaključiti da je femicid jedan vrlo složen društveni fenomen koji zahtjeva višestruka objašnjenja i teorije na makro, mezo i mikro razini. Važno je uzeti u obzir društvene i povijesne kontekste, ali i odnose među žrtvama i počiniteljima.

4. Vrste femicida kroz povijest

Iako se danas ispoljava najčešće kao produkt obiteljskog ili partnerskog nasilja, kroz povijest femicid se pojavljivao u raznim oblicima. Jedan od možda najokrutnijih načina na koji su žene bile ubijane jest spaljivanje vještica. Od petnaestog do osamnaestog stoljeća svijet, ali najviše Europa, je bio u jednom mračnom razdoblju u kojem je, prema nekim procjenama, ubijeno između četrdeset i šezdeset tisuća ljudi, od kojih je najviše bilo žena. Žrtve proglašavanja vješticama i spaljivanja bile su najčešće žene koje su bile starije, siromašne, iz nižeg društvenog staleža, samice ili udovice. Za proglašavanje nekoga vješticom ili vješcem inkvizitori su se koristili knjigom *Malleus Maleficarum* (Malj koji ubija vještice). Ovu je knjigu 1486. godine napisao njemački katolički svećenik, Heinrich Kramer, uz pomoć još jednog svećenika, Jacoba Sprengera iz dominikanskog reda katoličkog svećeništva (Dussich, 2016). Bilo tko je mogao optužiti nekoga za vještičarenje, a za osudu bilo je potrebno priznanje osuđene osobe koje je često dolazilo nakon dugotrajnih i okrutnih mučenja.

Malo drugačija vrsta femicida koja također dolazi izravno od mučenja jest ubijanje mladenki zbog miraza. Takva ubojstva javljala su se u zemljama južne Azije – u Bangladešu, Indiji, Nepal, Pakistanu i Šri Lanci, te u nekim područjima Afrike. U tom obliku femicida obitelj mladoženje i/ili sam mladoženja mučili su i napastovali mladenku kako bi iznudili mladenkinu

obitelj za veći miraz. Ta mučenja su nerijetko dovodila do ubojstva ili samoubojstva žene. Takva ubojstva duboko su ukorijenjena u kulturalnim običajima, a nerijetko su prijavljena kao samoubojstva kako nitko ne bi bio osuđen. U nekim zemljama ubojstva zbog miraza i dalje se prakticiraju (Dussich, 2016).

Još neka ubojstva žena koja imaju snažnu ukorijenjenost u kulturnim običajima su već spomenuta ubojstva iz časti. Iako žrtve takvih ubojstava nisu isključivo žene, one su ipak u većem postotku. Do takvih ubojstava dolazi ako članovi obitelji smatraju da se obiteljskom imenu nanijela sramota zbog djela žrtve. Ta djela mogu biti odbijanje dogovorenog braka, ulazak u ljubavnu vezu s nekim tko nije odobren od strane obitelji, prakticiranje spolnih odnosa prije braka, nedolično oblačenje, ulaženje u seksualne odnose s osobom istog spola, pa čak i silovanje koje je žrtva pretrpjela iako to nije žrtvina krivica. Načini na koji se ta djela sankcioniraju su kamenovanjem, tjeranjem žrtve na samoubojstvo nakon što javno izjave koje su djelo počinile, bacanjem kiseline na žrtve zbog koje dolazi do smrtnih ishoda ili jednostavnim ubojstvom. Iako je u prošlosti bilo puno više takvih slučajeva, i danas se takve kazne prakticiraju u nekim zemljama. Zemlje u kojima ima najviše zapisa o takvim ubojstvima nalaze se između Sahare i Himalaja, ali postoje slučajevi i u drugim zemljama diljem svijeta, a posebice u zemljama koje privlače migrante (Dussich, 2016).

Jedna od vrlo smrtnih praksi, a koja je također ukorijenjena duboko u kulturu tridesetak zemalja Afrike, Srednjem istoku te Aziji jest žensko genitalno sakaćenje ili žensko obrezivanje. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji za takav čin nema nikakvih zdravstvenih benefita, te razlozi dolaze iz čistog praznovjerja jer se smatra da je to način na koji se priprema djevojčice za odraslost i brak u koji ulaze nevine. Obrezivanje se obavlja u razdoblju od rođenja do petnaeste godine djevojke te takva praksa demonstrira snažno narušavanje dječjih i ljudskih prava. Takvim činom dodatno se naglašava nejednaka uloga spolova u društvu. Svake godine više od tri milijuna djevojaka je u riziku od genitalnog sakaćenja od kojih mnoge završe tragičnom smrću te to postaje problem na globalnoj razini. (Dussich, 2016), (World Health Organization, 2023)

Ženski feticid se također može smatrati jednom vrstom femicida te označava namjerno ubijanje ženskog fetusa selektivnim abortusom. Takve prakse svoj su zamah dobile u vrlo patrijarhalnim zemljama gdje je žensko dijete smatrano drugo-klasnim naspram muškog djeteta. Najviše ženskih feticida i danas se događa u Indiji i Kini gdje takve prakse znatno utječu na prirodne omjere spolova u natalitetu. Ženski infanticid je slična praksa ženskom feticidu. Razlika je u tome što se ubija žensko rođeno dijete. Počinitelji su najčešće sami roditelji, a ta praksa je puno starija od ženskog feticida jer je tek u recentnijoj povijesti bilo moguće saznati spol djeteta

prije rođenja zbog razvitka tehnologije. Ženski infanticid bio je rasprostranjen diljem svijeta, a razlozi su, uz razloge i za ženski feticid, i financijske prirode. Naime, u mnogim kulturama obitelji ženske djece su morale pripremiti miraz kako bi dobro udali svoje kćeri. Ako obitelj nije bila dobrostojeća, ne bi si mogli priuštiti miraz te bi završavali u dubokom siromaštvu i bili bi odbačeni od strane društva (Dussich, 2016).

Danas postoje još mnoge druge vrste femicida kao što su: ubojstvo žene kao rezultat nasilja intimnog partnera, ciljano ubijanje žena i djevojčica u kontekstu oružanog sukoba, ubijanje žena i djevojčica zbog njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta, ubijanje domorodačkih i autohtonih žena i djevojčica zbog njihova spola, ubijanje žena starije dobi, tinejdžerski femicid, femicid-suicid (počinitelj prvo ubija ženu, a potom i sebe), ostale vrste femicida povezane s bandama, organiziranim kriminalom, preprodavačima droge, trgovinom ljudima te širenjem lakog oružja. Sve te vrste femicida utvrđene su Bečkom konvencijom Ujedinjenih naroda o femicidu 2012. godine. (EIGE, 2022), no, danas je najzastupljeniji oblik femicida ubojstvo žene kao rezultat nasilja intimnog partnera.

5. Rizični čimbenici za femicid

Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji „femicid obično čine muškarci, ali ponekad mogu biti uključeni ženski članovi obitelji. Femicid se razlikuje od ubojstva muškaraca na specifične načine. Na primjer, u većini slučajeva femicid počine partneri ili bivši partneri žrtve, te je uključeno kontinuirano zlostavljanje u kući, prijetnje ili zastrašivanje, seksualno nasilje ili situacije u kojima žene imaju manju moć ili manje resursa od svog partnera“. (World Health Organization, 2012). Žene kod kojih je veća vjerojatnost da se suoče s femicidom prethodno su doživljavale obiteljsko nasilje, imaju pristup oružju, otuđile su se od partnera ili obitelji, doživljavale su prijetnje smrću i prijetnje oružjem, doživjele su ne fatalno davljenje, uhođenje, prisiljavane su na seksualne odnose ili su zlostavljane za vrijeme trudnoće. (Campbell i sur., 2003, prema Caicedo-Roa i sur., 2020). Žene su često više emocionalno uključene i ekonomski ovisne o svojim zlostavljačima te to doprinosi tome da ostaju u takvim nefunkcionalnim odnosima. Postoji više vrsta nasilja koje mogu koegzistirati – seksualno, fizičko, ekonomsko, moralno, partnersko i psihološko. Tijekom vremena nasilje se često povećava i može uzrokovati smrt. Većina današnjih femicida se manifestira na takav način. Femicid se većinom događa u privatnosti doma, sakriven od očiju javnosti.

Kod muškaraca koji su počinitelji takvog nasilja također postoje čimbenici rizika koji su podijeljeni u četiri kategorije: individualni čimbenici, čimbenici odnosa, čimbenici zajednice i društveni čimbenici. Prema Caicedo-Roa i sur. (2020) u pojedinačne čimbenike spadaju mlada dob počinitelja, konzumacija alkohola, depresija, poremećaji osobnosti, niska akademska postignuća, loš socioekonomski status, doživljavanje ili svjedočenje nasilja u djetinjstvu ili zlostavljanje tijekom djetinjstva, odsutnost ili odbacivanje od strane oca. Rizične čimbenike odnosa sačinjavaju bračni sukob, bračna nestabilnost, muška dominacija u obitelji, ekonomska nestabilnost, nefunkcionalna obitelj, izoliranje žene od njene obitelji. Čimbenici zajednice koji doprinose femicidu su slabe sankcije zajednice za obiteljsko nasilje, siromaštvo, nezaposlenost, nizak socijalni kapital, udruživanje u delinkventne vršnjačke skupine. Društvene čimbenike rizika sačinjavaju krute tradicionalne rodne norme i uloge, društvene norme kojima se podržava nasilje, uvjerenje da je žena muškarčevo vlasništvo.

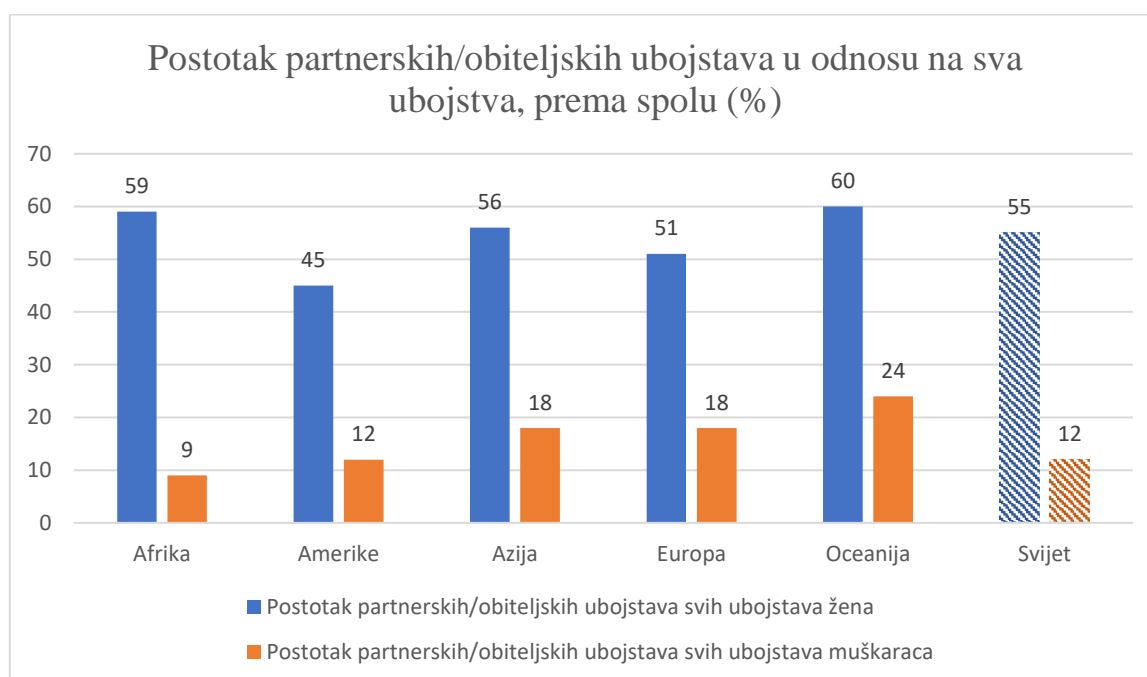
Prema Sauer (2021) uglavnom kvantitativna istraživanja daju sljedeći popis faktora rizika za ubojstvo intimnih partnera:

- dob žrtve i počinitelja (žena značajno mlađa od muškarca)
- nezaposlenost zlostavljača
- mentalna bolest (žrtve i/ili počinitelja)
- zlouporaba alkohola i/ili droga (žrtve i/ili počinitelja)
- oblik odnosa (veći rizik ako je par u izvanbračnoj zajednici, a ne u braku)
- trudnoća žene
- otuđenje para
- žrtvino napuštanje zlostavljača nakon zajedničkog života
- prisila i kontroliranje ponašanja od strane počinitelja
- nasilno ponašanje i/ili uhođenje od strane zlostavljača (fizičko, psihičko i/ili seksualno nasilje) (bivše policijske mjere protiv počinitelja mogle bi smanjiti rizik od nasilja u obitelji i femicida intimnih partnera)
- agresija na djecu
- prethodne prijetnje smrću žrtvi
- nasilno ponašanje zlostavljača izvan kuće
- dijete koje nije potomak zlostavljača
- prisutnost vatrenog oružja u kući
- imigrantski status žrtve i počinitelja

6. Femicid u svijetu

Prema Me i sur. (2023) u svijetu 2022. godine ubijeno je približno 89 000 žena i djevojčica što je do sada najveći broj u posljednja tri desetljeća. Dostupni podaci ukazuju na to da se broj svih ubojstava globalno smanjio nakon dosegnutog vrhunca u 2021. godini, no broj ubojstava žena se ne smanjuje. Čak 48 800 žena i djevojčica ubijeno je 2022. godine od strane intimnih partnera ili drugih članova obitelji što bi značilo da je svaki dan ubijeno prosječno 133 žene od strane vlastite obitelji. Iako je većina ubojstava generalno počinjeno na štetu muškaraca (oko 80%), žene i djevojčice su neproporcionalno žrtve ubojstava od strane obitelji te sačinjavaju čak 53% svih žrtava ubojstava u domu i 66% svih žrtava ubojstava od strane intimnog partnera, dok je postotak muških žrtava obiteljskih/partnerskih ubojstava tek oko 12%. Velika većina ubojstava muškaraca događa se izvan doma, ali dom je najopasnije mjesto za žene.

Graf 1: Postotak partnerskih/obiteljskih ubojstava u odnosu na sva ubojstva prema spolu 2022.

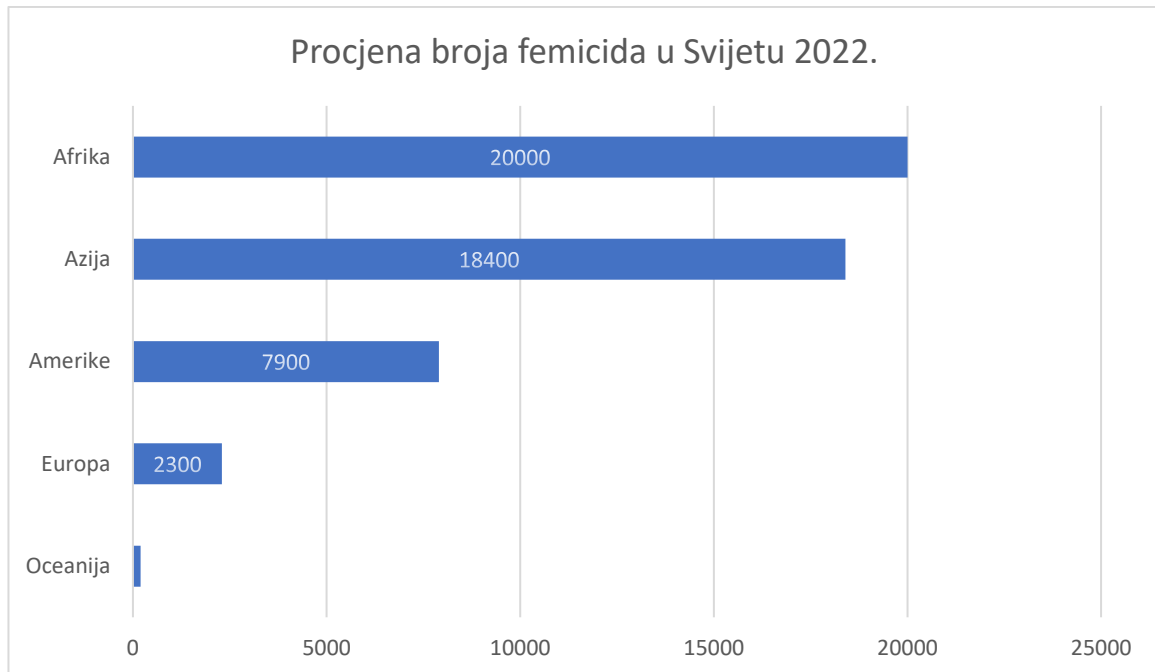

Izvor: Me i sur. (2023)

Žene i djevojčice diljem svijeta pogođene su takvom vrstom nasilja, no određene regije su daleko više pogođene takvom pojavom od drugih. Najviše femicida, čak 20 000, u 2022. godini dogodilo se u Africi, te je to prvi put od 2013. godine da je Afrika pretekla Aziju kao regiju s najviše femicida. Azija Afriku slijedi u stopu pa je tako 2022. godine imala zabilježenih 18 400

femicida. Nakon Afrike po broju femicida najjače su Amerike sa 7 900 femicida, pa Europa s 2 300 femicida te Oceanija s oko 200 slučajeva.

Graf 2: Procjena broja femicida u Svijetu 2022. godine

Izvor: Me i sur. (2023)

Dostupnost podataka na globalnoj razini za rodno uvjetovana ubojstva, prema Me i sur. (2023), se povećava čemu u prilog ide činjenica da je, za razdoblje od 2009. do 2015. godine, tek 74 zemlje imalo barem jedan način mjerenja rodno uvjetovanih ubojstava, dok se ta brojka u razdoblju od 2016. do 2022. povećala na 99 zemalja. Ujedinjeni narodi poduzeli su konkretne korake i kontinuirano rade na poboljšavanju prikupljanja podataka i izvještavanju te su razvili i Statistički okvir za mjerenje rodno uvjetovanih ubojstva žena i djevojčica kako bi se lakše i bolje mogli prikupljati i obrađivati podaci o femicidu na globalnoj razini.

7. Femicid u Europi

Unatoč ranije spomenutim naporima Ujedinjenih naroda za poboljšavanje prikupljanja podataka o femicidu, Europa se i dalje muči s jasnim diferenciranjem femicida od ostalih ubojstava. Policijska i kriminalistička izvješća su i dalje najvažniji službeni izvori nacionalnih podataka. U većini europskih zemalja postoji sistemsko prikupljanje podataka o ubojstvima te

su ubojstva žena također uključena u te statistike i mogu se izvući točne brojke za ubojstva žena. U nekim zemljama se mogu čak i identificirati ona ubojstva žena koja su počinjena od strane intimnih partnera te se mogu dobiti informacije o odnosu žrtve i počinitelja, ali daljnja diferencijacija drugih tipova femicida iz nepartnerskih odnosa nije moguća, kao ni informacije o motivima za ta ubojstva. Svaka zemlja ima svoj sistem prikupljanja podataka te to čini usporedbu podataka na europskoj razini izazovnom. Prema Weil i sur. (2018) glavni problemi su neusuglašena definicija, nedostajući podaci, izostavljene informacije o pozadinskim motivima za ubojstva, te o odnosu žrtve i počinitelja. U mnogim zemljama femicid nije ni prepoznat kao posebno kazneno djelo. Čak i kada bi se zemlje usuglasile oko službene definicije femicida, i dalje bi bilo teško prikupiti podatke jer u trenutnim podacima nema informacija o razlozima ili motivima za ubijanje žena. Postoji i velika tamna brojka femicida zbog značajnog broja nedetektiranih i neevidentiranih ubojstava žena jer se u mnogim zemljama još uvijek ne naglašava spol žrtve u službenim dokumentima.

Prema Sauer i Muratore (2021) jedan od većih iskoraka za mjerenje femicida dogodio se zahvaljujući Istambulskoj konvenciji jer u članku 11 Istambulske konvencije piše da zemlje potpisnice moraju prikupljati i razdvajati statističke podatke za sve oblike nasilja nad ženama, a članak 46 definira okolnosti ili kontekste koji bi mogli voditi femicidu u intimnom partnerskom nasilju. Iako su neke zemlje poput Italije, Ujedinjenog Kraljevstva, Španjolske i Srbije razvile nacionalne baze podataka s detaljnijim informacijama o slučajevima femicida, te baze podataka nisu još integrirane na europskoj razini. Prema Weil i sur. (2018) grupa istraživača iz 30 različitih zemalja razvila je Europski opservatorij femicida (*European Observatory on Femicide*). Cilj tog projekta je razvoj novih i inovativnih ideja, sistematiziranje dosadašnjih saznanja iz sfere femicida te građenje na tim postavkama kako bi se efektivno nastavila prevencija u budućnosti.

Unatoč tome što je vrlo teško usporediti podatke, neke statistike ipak postoje. Tako Weil i sur. (2018) tvrde da je 2012. godine čak 49% svih ubijenih žena bilo ubijeno od strane člana obitelji ili intimnog partnera, dok je tek 6% muškaraca ubijeno na taj način. Taj nesrazmjer postotka ukazuje na jasnu potrebu za definiranjem femicida kao oblikom rodno uvjetovanog nasilja te za sistemskim praćenjem problema na nacionalnoj i internacionalnoj razini.

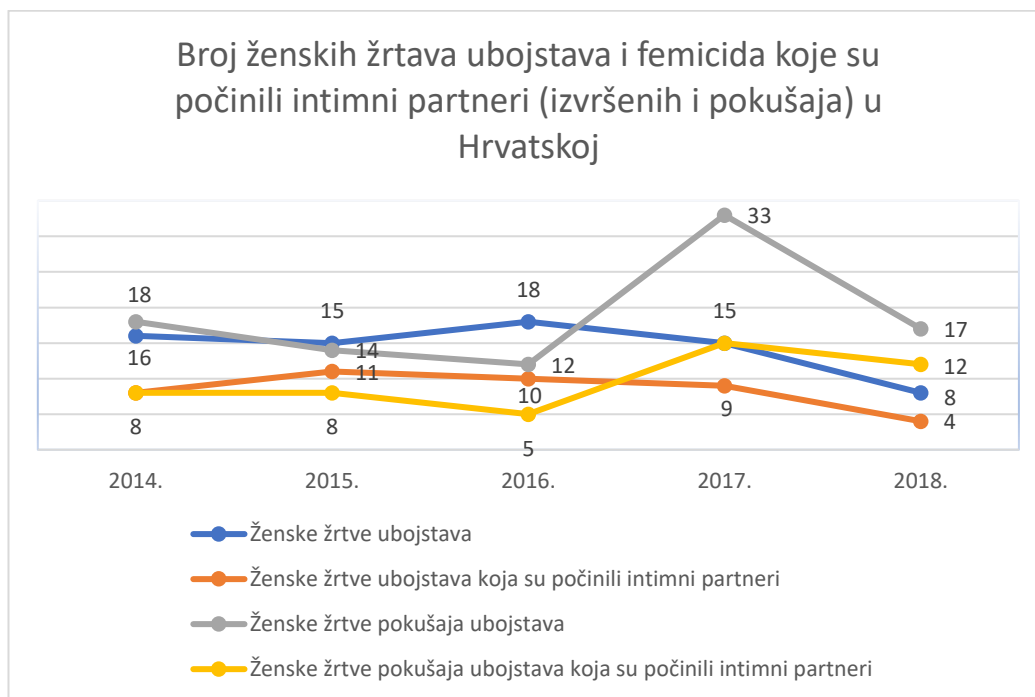
8. Femicid u Hrvatskoj

U Hrvatskoj, kao i u ostatku svijeta, ne postoji usuglašena definicija femicida te do sada femicid još nije ušao u Kazneni zakon Republike Hrvatske iako trenutno postoje politički naponi da se femicid uvede u Kazneni zakon kao posebno kazneno djelo. Ova vrsta kaznenog djela do sada je bila obuhvaćena kroz članke 110. i 111. Kaznenog zakona kojima se definiraju ubojstvo i teško ubojstvo te pripadajuće kazne.

Budući da ne postoji unificirana definicija, a ni uvrštenost femicida u Kazneni zakon, to predstavlja poteškoće za adekvatno mjerenje i sankcioniranje tog zločina. Međutim, unatoč tome, postoje institucije u Hrvatskoj koje se bave prikupljanjem i analizom podataka o ubojstvima žena, a to su: Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo pravosuđa, hrvatska policija, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, te inicijativa Femicide Watch. Inicijativa Femicide Watch osnovana je 2017. godine te se bavi sveobuhvatnim praćenjem, prikupljanjem i analiziranjem podataka o ubojstvima žena koja se mogu okarakterizirati kao femicid u Hrvatskoj te objavljuje te podatke. Kroz svoj opservatorij prate rad nekoliko službenih institucija.

Europski institut za ravnopravnost spolova (u daljnjem tekstu EIGE) prikupio je podatke svih tih institucija te ograničio analiziranje slučajeva na samo „žene žrtve femicida (starijih od 18 godina) kojeg su počinili muški intimni partneri (stariji od 18 godina) u ukupnom broju žena žrtava ubojstava starijih od 18 godina“ ((EIGE), 2022). EIGE ima radnu definiciju femicida prema kojoj je femicid „ubojstvo žene koje je počinio intimni partner i smrt žene koju je prouzročilo štetno postupanje prema njoj. Pod intimnim partnerom podrazumijeva se bivši ili sadašnji bračni drug ili partner, bez obzira na to dijeli li počinitelj ili je dijelio boravište sa žrtvom“ ((EIGE), 2022). Prema toj definiciji te prema prikupljenim i analiziranim podacima, 2017. godine je u Hrvatskoj ubijeno 15 žena. Od tih 15 žena čak je 60% ubijeno od strane intimnog partnera, što je, za usporedbu s postotkom na razini cijele Europe od 29% intimnih femicida, vrlo velik nesrazmjer te poražavajući rezultat za Hrvatsku. EIGE je do sada objavio rezultate za razdoblje od 2014. do 2018. godine te su rezultati za to razdoblje prikazani u grafu 3.

Graf 3: Broj ženskih žrtava ubojstava i femicida koje su počinili intimni partneri (izvršenih i pokušaja) u Hrvatskoj od 2014. do 2018. god.

Izvor: EIGE (2022). Mjerenje femicida u Hrvatskoj

Podaci koje je prikupila inicijativa Femicide watch te objavila u Statističkom prikazu rezultata istraživanja ubojstava žena u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2016. do 2020. godine ukazuju da je u tom razdoblju ubijeno ukupno 77 žena (39 ubojstava i 38 teških ubojstava). Ta brojka iznosi čak 44% od ukupne brojke od 175 svih ubojstava u Republici Hrvatskoj. Uzevši u obzir da je femicid specifičan prema svojoj fenomenologiji od drugih ubojstava te da su najčešći počinitelji upravo bliske osobe ili intimni partneri, ta statistika ukazuje na poražavajuće stanje svijesti građana te na vrlo toksičnu kulturu kojoj su žrtve žene.

9. Uvođenje pojma femicid u Kazneni zakon Republike Hrvatske

Republika Hrvatska, kao što je već napominjano, nema pojam femicida uvršten u Kazneni zakon, ali to ne znači da se ubojstva žena ne procesuiraju i da žrtve nasilja nisu ni na koji način pravno zaštićene. Žrtve nasilja prvenstveno su zaštićene Zakonom o zaštiti nasilja u obitelji, a također i Kaznenim zakonom, Zakonom o kaznenom postupku, Prekršajnim zakonom. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji prvi put je donesen 2003. godine, a glavna svrha prekršajno pravnih

sankcija propisanih u članku 11 tog zakona je „zaštita članova obitelji izloženih nasilju, poštivanje pravnog sustava, te sprječavanje ponovnog počinjenja nasilja u obitelji primjerenim sankcioniranjem počinitelja prekršaja.“ (Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, NN 116/03 (NN 114/22)).

Obiteljskim zakonom, Zakonom o ravnopravnosti spolova te Zakonom o suzbijanju diskriminacije osigurana je zaštita od diskriminacije na temelju spola te su se stvorile jednake mogućnosti za muškarce i žene u kontekstu kaznenog i prekršajnog procesuiranja. Vlada Republike Hrvatske je 2004. godine osnovala i Ured za ravnopravnost spolova kojem je vizija ustanoviti „društvo u kojem nema diskriminacije na osnovu spola, u kojem su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života, imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i jednaku korist od ostvarenih rezultata“ (Vlada Republike Hrvatske, bez dat.) Temeljem Zakona o ravnopravnosti spolova ustanovljeno je i neovisno tijelo za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova na čijem čelu je pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, a ona „djeluje neovisno i samostalno, prati provođenje Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova. Najmanje jednom godišnje o svom radu izvješćuje Hrvatski sabor. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova postupa po pritužbama građana i građanki na diskriminaciju temeljem spola, bračnog ili obiteljskog statusa i spolne orijentacije.“ (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, bez dat.) Na čelu tog neovisnog tijela trenutno je Višnja Ljubičić, dipl.iur., te tu dužnost obnaša od 2011. godine.

Još jedan vrlo važan dokument za prevenciju nasilja nad ženama i u obitelji je Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, tzv. Istanbulska konvencija. Hrvatska je Istanbulsku konvenciju potpisala, 22. siječnja 2013. godine, a ratificirala 13. travnja 2018. godine. U Republici Hrvatskoj konvencija je stupila na snagu 1. listopada 2018. godine, te je Hrvatska postala 31. država stranka ovog međunarodnog ugovora. Žrtve nasilja, a posebice žene žrtve nasilja stupanjem na snagu tog dokumenta postale su zaštićenije pred zakonom, ali ne nužno i pred svojim nasilnicima. Prema Vidinić (2022), nakon stupanja Istanbulske konvencije na snagu doneseni su novi zakoni, poboljšani su stari i osnovana su dodatna skloništa za žrtve obiteljskog nasilja, ali budući da su novoosnovana skloništa prvenstveno financirana kroz projekte, odnosno fondove Europske unije, te nije ustanovljen održiv način financiranja nakon završetka projekata, postoji visok rizik od zatvaranja takvih skloništa po isteku projektnih rokova. Također, postoji manjak mjesta u skloništim a te nedostaje čak 18 pravnih i 10 dugoročnih savjetovališta za žrtve rodno utemeljenog nasilja i obiteljskog nasilja.

Iako je kroz sve navedene zakone, dokumente, nadležna tijela i odredbe jasno da žene žrtve nasilja nisu sasvim zaboravljene u kazneno pravnom sustavu, statistike jasno ukazuju na iznimnu potrebu za još jasnijim i strožim odredbama i sankcijama za nasilje nad ženama i femicid kao najekstremniji oblik nasilja. U svom javnom priopćenju 24.11.2023. godine Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova navodi da se „broj kaznenih djela nasilja među bliskim osobama u posljednjih sedam godina gotovo udvostručio. Pritom, 79% žrtava čine žene, što nedvojbeno upućuje na rodnu utemeljenost ove vrste nasilja.“ (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2023) Ti podaci ukazuju na to da se ne čini dovoljno za adekvatnu zaštitu i prevenciju od nasilja, te da se može i treba bolje. GREVIO (*Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence*) stručna je skupina za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji zadužena za praćenje provedbe Istanbulske konvencije. Taj odbor za Republiku Hrvatsku u svom osnovnom evaluacijskom izvješću šalje poruku da Hrvatskoj nedostaje „razvoj i dosljedna primjena rodno osjetljivih sveobuhvatnih politika za rješavanje različitih oblika rodno utemeljenog nasilja (uključujući genitalno sakaćenje, prisilne brakove, prisilne pobačaje, prisilnu sterilizaciju, femicid, uhođenje i dr.), sustavna prevencija i edukacija stručnjaka i stručnjakinja na svim razinama.“ (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2023) Pravobraniteljica je u svom izvješću došla do zaključka da naš sustav odvraća žrtve nasilja od prijavljivanja lakših oblika nasilja sve dok situacija ne eskalira i dok ne postane prekasno, odnosno kada posljedice nasilja postanu tragične. Navodi kako do femicida dolazi najčešće kada neko tijelo iz sustava prevencije zakaže i krivo procjeni razinu rizika za žrtvu i ne poduzme sve potrebne zaštitne mjere. Ona također naglašava važnost izlaganja počiniteljima najstrožim propisanim kaznama za počinjeno nasilje kako bi se poslala važna poruka društvu o netolerantnosti na nasilje i kako bi se potencijalni počinitelji odvratili od počinjenja nasilja, ali naglašava i da bi takvi represijski potezi i kažnjavanje trebali biti zadnja opcija u borbi protiv nasilja, te da je potrebno ustrojiti učinkovit sustav rane prevencije i resocijalizacije počinitelja u društvo. Pravobraniteljica navodi četiri osnovna temelja za učinkovitu borbu protiv rodno utemeljenog nasilja, a to su:

1. „Rani preventivni, stručni i dugotrajni psihoterapijski rad s obiteljima u konfliktnim situacijama, prije eskalacije rodno utemeljenog ili nasilja u obitelji te prije nego što dođe do raspada obitelji i/ili raspada partnerskih odnosa i često posljedičnog nasilja (uz jačanje svih nacionalnih preventivnih mehanizama);
2. Društvena reintegracija počinitelja nasilja u obitelji kroz dugotrajni psihosocijalni tretman;

3. Sveobuhvatna edukacija pravosuđa i svih drugih stručnih službi o rodno utemeljenom nasilju, kao i sustavna edukacija o nenasilnim metodama rješavanja sukoba i prihvaćanju različitosti koja mora biti integrirana u obrazovni sustav na svim društvenim razinama;
4. Nulta tolerancija na rodno utemeljeno nasilje, odnosno najstroža primjena postojećih propisa uz izricanje kazni u okvirima zakonskih maksimuma.“
(Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2023)

Tijekom pisanja ovog rada Vlada Republike Hrvatske donijela je prijedlog o uvrštavanju termina femicid u Kazneni zakon, odnosno kazneno djelo teško ubojstvo ženske osobe za koje bi kazna trebala biti kazna zatvora od najmanje deset godina do dugotrajnog zatvora. Pravobraniteljica pozdravlja tu inicijativu, ali navodi da je uspostavljanju sustava za prevenciju femicida potrebno pristupiti vrlo oprezno te da se:

- u cjelokupan sustav prevencije i postupanja tijela kaznenog progona mora uvesti rodno senzibilizirani pristup,
- treba proširiti pojmovnik Kaznenog zakona definicijama femicida i vrstama femicida,
- treba osigurati prikupljanje i analiza podataka o rasprostranjenosti i fenomenologiji femicida,
- treba predvidjeti intenzivnu međuresornu suradnju i uvesti edukacije policijskih službenika i pravosudnih dužnosnika o toj temi. (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2023)

Poseban naglasak stavlja na kontinuiranu edukaciju službenika koji primjenjuju zakone i propise.

Unatoč tome što je vrlo potrebno da se u okviru kaznenog sustava femicid prepozna kao posebno kazneno djelo, postoje neki ključni koraci koji se moraju poduzeti prije toga. Jedan od glavnih koraka je provedba istraživanja na temu femicida i analiza postojećih. Međutim, pretraživanjem dostupne literature vrlo je lako zamijetiti kako na području Hrvatske nema puno istraživanja i radova na temu femicida. Taj nedostatak istraživanja, podataka i literature može utjecati na kreiranje samog zakona. Femicid se po svojoj pojavnosti razlikuje od kulture do kulture. Negdje se pojavljuje kao rezultat krvne osvete, negdje kao rezultat duboko ukorijenjenog toksičnog patrijarhata gdje se žene gledaju kao drugotne naspram muškaraca (to se izrazito vidi kroz selektivni pobačaj), a negdje kao rezultat ekstremnog partnerskog nasilja. Za adekvatnu prevenciju je zato vrlo važno uzeti kontekst kulture na području na kojem se femicid želi prevenirati. Ako se, prilikom kreiranja zakona za neko kazneno djelo, u obzir ne uzme kontekst kulture te ako se ne provedu dovoljno opširna istraživanja, nije vjerojatno da će

zakon biti dobro prilagođen i dovoljno sveobuhvatan. Prethodnih godina je već bilo napora da se femicid uvede u Kazneni zakon, te je vlada Republike Hrvatske taj prijedlog 2021. godine odbila. U prijedlogu je tada traženo da se femicid uvrsti u članak 87. stavak 21. Kaznenog zakona koji definira zločin iz mržnje kao „kazneno djelo koje je počinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, jezika, invaliditeta, spola, spolnog opredjeljenja ili rodnog identiteta druge osobe.“ (Kazneni zakon NN 125/11 (NN 114/23)) Vlada je tada odbila taj prijedlog zato što je smatrala da nije potrebno uvoditi femicid u Kazneni zakon jer je „postojeća definicija zločina iz mržnje dovoljna budući da sadržava i kaznena djela počinjena zbog spola druge osobe“ (Blažinović Grgić, 2022, prema Milković, 2022). S obzirom da je vlada Republike Hrvatske tada odbila prijedlog za usvajanje femicida u Kazneni zakon, a sada, tri godine nakon te u izbornoj godini ulaže napore da se taj termin usvoji u Kazneni zakon, a bez dovoljne istraženosti problema i s vrlo malo domaće literature, može se pretpostaviti da u fokusu nije zaštita žrtava i adekvatna i učinkovita prevencija, već politički lobiji. Bez obzira na to, usvajanje termina femicid u Kazneni zakon i dalje ima više prednosti jer bi konačno mogao postojati jasan pravni okvir i jasno određene kazne za počinitelje takvog zločina.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je sažela preporuke koje je GREVIO odbor u svom osnovnom evaluacijskom izvješću o zakonodavnim i drugim mjerama kojima se provode odredbe Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) dao Republici Hrvatskoj za naredno razdoblje, a to su:

- „izrada dugoročne sveobuhvatne rodno osjetljive strategije borbe protiv svih oblika rodno utemeljenog nasilja,
- sustavno prikupljanje širokog raspona podataka o rodno utemeljenom nasilju nad ženama od strane svih nadležnih tijela,
- djelovanje na promjeni mentaliteta i stavova opće populacije koji doprinose opravdanju i ponavljanju nasilja,
- obvezna edukacija svih službenika/ca nadležnih državnih tijela i organizacija o rodno utemeljenom nasilju već prilikom ulaska u sustav te daljnja kontinuirana edukacija i senzibilizacija,
- osiguranje brze i cjelovite reakcije policije na rodno utemeljeno nasilje,
- izrada smjernica za državno odvjetništvo o senzibiliziranom pristupu i postupanju sa žrtvama rodno utemeljenog nasilja,

- proširenje kapaciteta i pristupačnosti te odgovarajuće financiranje skloništa za žrtve nasilja u obitelji,
- povećanje rodno osjetljive podrške i razine pomoći žrtvama seksualnog nasilja,
- obvezno uzimanje u obzir počinjenog nasilja prilikom određivanja sadržaja roditeljske skrbi i kontakata počinitelja sa žrtvama odnosno djecom,
- poništavanje prisilnih brakova,
- žurno postupanje u svim slučajevima prijave nasilnog postupanja granične policije nad migrantkinjama.“ (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2023)

10. Femicid u zakonskom okviru zemalja Europe

U Europi većina zemalja ne prepoznaje femicid kao zaseban problem u svojim zakonima, no ipak postoje neke zemlje koje imaju barem neki oblik femicida prepoznat u zakonu.

Cipar do nedavno nije imao zakonsku definiciju femicida, ali ubojstva žena ili djevojčica su se ipak prepoznavala u zakonu, no samo kao oblik obiteljskog nasilja, te su bila propisana u Zakonu o obiteljskom nasilju kao „svaki čin, propust ili ponašanje koji uzrokuje fizičku, seksualnu ili mentalnu ozljedu bilo kojeg člana obitelji i uključuje nasilje koje se koristi u svrhu spolnog odnosa bez pristanka žrtve, kao i ograničavanja njezine slobode.“ (Corradi i sur., 2018) Druga ubojstva koja su počinjena na štetu žena, a nisu unutar obitelji, nisu se klasificirala kao nasilje nad ženama ili rodno uvjetovano nasilje, ali nedavnim izmjenama u zakonodavstvu to se promijenilo. Prema Pavlou i Shakou (2022) 2021. godine usvojen je Zakon o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i njime je proširen pravni okvir koji sada obuhvaća sve oblike rodno uvjetovanog nasilja uključujući i femicid te je sada femicid priznat kao kazneno djelo koje je različito od ubojstva te kao oblik nasilja nad ženama.

Danska je do prije nekoliko godina imala termin 'ubojstvo supruge' u pravosudnom sustavu te je bilo povezano samo s ubojstvima koja se događaju u braku, ali sada je taj termin promijenjen u 'partnersko ubojstvo' čime se obuhvaćaju i ubojstva koja nisu počinjena samo u braku, već i u ostalim romantičnim vezama, te se obuhvaćaju i muškarci kao žrtve. Femicid, kao termin, nije prepoznat u danskom pravosudnom sustavu, ali prate se statistike o žrtvama podijeljene prema spolu.

U Francuskoj se termin femicida rijetko koristi i u medijima, te se češće koristi termin bračno ubojstvo. No, 2014. godine termin feminicid je ušao u francuski rječnik *Le Petit Robert*, a definira se kao ubojstvo žene ili djevojčice zato što je žena. U službenim dokumentima se koristi termin 'žrtve bračnog nasilja'. Prema Corradi i sur. (2018) organizacija *Osez le féminisme* (Usudi se biti feministkinja) aktivno zagovara zakonsko prepoznavanje termina femicid od 2014. godine.

U Italiji termin femicid se spominje još od 2004. godine kroz razne projekte i medije s ciljem povećanja svjesnosti o problemu. Od 2012. godine traju političke debate oko toga bi li se trebala koristiti terminologija femicida kao zasebne kategorije ubojstva te bi li se trebala uvrstiti u zakon. U Italiji femicid se prosječno dogodi svakih tri do četiri dana. U posljednjih pet do deset godina godišnji broj femicida konstantno se kreće oko 100, iako je broj ostalih ubojstava u padu, unatoč tome što su implementirane preventivne strategije. Prema Corradi i sur. (2018) 2013. godine predstavljen je Zakon br. 119, poznat i kao 'Zakon o femicidu' iako tehnički to nije. Kroz njega predstavljen je paket preventivnih intervencija za zaštitu žrtava te za smanjenje recidiva počinitelja nasilja. Doneseno je nekoliko odredbi kako bi se smanjio broj femicida i kako bi se riješilo pitanje nasilja u obitelji, a sve u skladu s Istanbulsom konvencijom koju je Italija ratificirala i uvela u kolovozu 2014. godine. Iako u tom zakonu nije specifično upotrijebljen termin femicid, uveden je dvogodišnji Nacionalni plan za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama, te su time postavljeni temelji i za sprječavanje femicida. Talijanski senat je 2017. godine osnovao i parlamentarni odbor za femicid s ciljem identificiranja svega što je potrebno za prevenciju femicida te je donesen zakon kojim je zaštićena siročad nastala zbog femicida, a koji propisuje na koji način se može i treba pružiti posebna potpora za smanjenje traumatskih posljedica kod djece ubijenih žena.

Norveški termini koji se koriste u službenim dokumentima su *partnerdrap* (partnersko ubojstvo) i *kvinnedrap* (ubojstva žena). Femicid nije poznat termin u Norveškoj, a termin *partnerdrap* podrazumijeva da su žrtva i počinitelj bili u braku, stanovali zajedno ili imali registrirano partnerstvo u vrijeme ubojstva. Norveški statističari odvajaju žrtve i počinitelje prema spolu te se jasno može vidjeti da su žene češće žrtve, a muškarci češće počinitelji.

U Srbiji termin femicid nije u službenoj uporabi, ali ubojstva žena u obiteljskom ili partnerskom kontekstu prepoznata su u nekoliko članaka Krivičnog zakonika. U članku 114. točke 9 i 10 propisuju kaznu od najmanje deset godina do doživotnog zatvora za one koji liše života dijete ili trudnicu, te koji liše života člana svoje obitelji kojeg je prethodno zlostavljao.

Člankom 112a Krivičnog zakonika osuđuje se počinitelj koji počini sakaćenje ženskih spolnih organa na od jedne do osam godina zatvora, a ako je pritom žena žrtva preminula počinitelj se kažnjava kaznom od dvije do dvanaest godina zatvora. Člankom 194. osuđuje se nasilje u obitelji te ako je uslijed nasilja u obitelji nastupila smrt člana obitelji, počinitelj će biti kažnjen kaznom zatvora od pet do petnaest godina. Iako žene žrtve nisu specifično spomenute ovim člankom, one su također pod zaštitom kao i ostali članovi obitelji. Prošlih nekoliko godina se u srpskim medijima puno češće piše o nasilju općenito i nasilju nad ženama kao i femicidu s ciljem da se podigne svijest o problematici.

Prema Corradi i sur. (2018) Španjolska je 2004. godine donijela Organski zakon o cjelovitoj zaštiti od rodno uvjetovanog nasilja (Zakon 1/2004). Kroz taj zakon propisane su kazne samo za nasilje koje muškarci vrše nad ženama koje jesu ili su bile njihovi intimni partneri ili koje jesu ili su bile u intimnoj vezi s njima, sa ili bez izvanbračne zajednice. Međutim, španjolsko zakonodavstvo ne propisuje femicid kao zločin, a ubojstva žena uključena su pod sva ostala ubojstva u Kaznenom zakonu. Pristup koji španjolsko zakonodavstvo ima prema rodno uvjetovanom nasilju kroz Zakon 1/2004 je restriktivan jer ne uključuje sve oblike rodno uvjetovanog nasilja kojem su izložene žene kao što su ubojstva žena u kontekstu prostitucije, ubojstva žena od strane počinitelja koji nisu njihovi bivši ili sadašnji partneri i slično te se time smanjuje vidljivost i mogućnosti intervencije za takve slučajeve. Budući da je Španjolska ratificirala Istanbulsku konvenciju, zakoni bi se trebali uskladiti s njom.

U većini drugih zemalja Europe femicid nije prepoznat ni u zakonskom smislu, a niti se o njemu dovoljno govori u medijima. Jedino gdje se, u većini zemalja spominje, je u akademskim krugovima i aktivističkim mrežama. Podaci o femicidu ovise o načinu njihova prikupljanja, a to varira od zemlje do zemlje. Femicid se i u državama u kojima je zakonski prepoznat često svodi samo na prepoznavanje žrtava koje su žrtve obiteljskog ili partnerskog nasilja, a ostali oblici femicida nisu prepoznati. Nedostaje jasna definicija femicida te je zbog toga vrlo teško uvrstiti ga u zakone. Međutim, raste broj istraživanja na tu temu te ima sve više inicijativa za prevenciju.

11. Prevencija femicida

Prevencija je, u svojoj biti, skup mjera i akcija koje se poduzimaju kako ne bi došlo do nekih nesreća ili neželjenih situacija i pojava. To je proces kroz koji se nastoji smanjiti incidencija i prevalencija problema i poremećaja u ponašanju kod ljudi. Povijesni razvoj područja prevencije seže iz javnog zdravstva te je, kada se spomene riječ prevencija, najčešća asocijacija prevencija nekih bolesti i očuvanje zdravlja pojedinca. Mentalno zdravlje je bitan aspekt cjelokupnog zdravlja i dobrobiti pojedinca. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji mentalno zdravlje je „stanje dobrobiti u kojem pojedinac ili pojedinka prepoznaje svoje vlastite sposobnosti, u mogućnosti je nositi se s normalnim životnim stresovima, može produktivno raditi te je u mogućnosti doprinosti zajednici u kojoj živi. To je sastavni dio zdravlja i dobrobiti koja podupire naše individualne i kolektivne sposobnosti donošenja odluka, izgradnje odnosa i oblikovanja svijeta u kojem živimo. Mentalno zdravlje je osnovno ljudsko pravo. To je ključno za osobni, društveni i društveno-gospodarski razvoj.“ (World Health Organization, 2022) Usko vezani uz mentalno zdravlje su mentalni poremećaji koje DSM V (2013) definira kao sindrome koje karakteriziraju klinički značajne smetnje na kognitivnom planu, u emocionalnoj regulaciji i ponašanju te reflektiraju neku disfunkciju psiholoških, bioloških ili razvojnih procesa koji se tiču mentalnog funkcioniranja. Mentalni poremećaji se često mogu naći među rizičnim faktorima za femicid, bilo kod žrtve ili kod počinitelja, kao što je i ranije spomenuto u poglavlju Rizični čimbenici za femicid. Preventivne intervencije dijele se na **univerzalne** (preventivne intervencije na razini cijele populacijske skupine kojima nije identificirana nikakva razina rizika, obuhvaćaju sve sudionike neke skupine i učinkovite su i prihvatljive za sve), **selektivne** (namijenjene subgrupama populacije čiji su rizici od pojave i razvoja poremećaja u ponašanju i mentalnih poremećaja znatno viši od prosjeka, a te grupe raspoznaju se kroz biološke, psihološke ili socijalne rizične čimbenike) te **indicirane** (namijenjene visokorizičnim pojedincima kod kojih još nije dijagnosticiran poremećaj, ali je identificiran neki znak ili simptom poremećaja).

Kada govorimo o prevenciji femicida govorimo o akcijama koje se poduzimaju na individualnoj, obiteljskoj, socijalnoj i razini zajednice kako bi se smanjila vjerojatnost ubojstva žena samo zato što su žene. Međutim, nemoguće je imati samo jednu strategiju za prevenciju femicida zato što je femicid u intimnim partnerskim vezama drugačiji po fenomenologiji od femicida žena koje su žrtve trgovanja ljudima ili ubojstva djevojčica. Ono što je ipak, po feminističkom pristupu (teoriji), zajedničko svim femicidima je motiv, a to je ubijanje žena

zbog njihova spola bez obzira na to tko je počinitelj. Glavna premisa je ustanovljivanje nadmoći i kontrole počinitelja nad žrtvom te se javlja obrazac prema kojem je glavni cilj degradirati, ušutkati i podčiniti žene. (Baldry i Magalhaes, 2018) Za učinkovitu prevenciju femicida neophodna su istraživanja, ali još više intervencije, a kod prevencije femicida, ona može i treba biti usklađena s drugačijim razinama rizičnih faktora. ako se mogu diferencirati rizični faktori na individualnoj, interpersonalnoj, društvenoj razini i razini zajednice, te strategije prevencije za njih. Idealno bi bilo kada bi prevencija bila toliko sveobuhvatna da može obuhvatiti sve četiri razine. Međutim, budući da je u praksi to gotovo nemoguće, autorice poglavlja *Prevention of femicide*, Anna Costanza Baldry i Marie Jose Magalhaes fokusirale su se na neke aspekte prevencije femicida kao što su izvješćivanje o načinu smrti žrtava femicida, procjena rizika kako bi se identificirali relevantni i kritični rizici, kao i faktori ranjivosti. Također, osvrnule su se i na primarnu prevenciju kao bitan prvi korak u osporavanju patrijarhalne kulture te na razvitak istraživanja, aktivizma i intervencija. (Baldry i Magalhaes, 2018)

11.1 Izvješćivanje o načinu smrti žrtava femicida

Prema Baldry i Magalhaes (2018), izvješćivanje o načinu smrti žrtava femicida je proces u kojem se ubojstva analiziraju kako bi se identificirali svi potencijalni čimbenici koji bi mogli objasniti pojavnost ubojstava te kako bi se mogle identificirati bilo koje moguće pogreške u sustavu. Namjera koja stoji iza takvog pristupa nije okrivljavanje bilo koga drugog za ubojstvo osim počinitelja, već nuđenje preporuka za poboljšanje procedura, komunikacijskih kanala, procesa donošenja odluka, itd., na temelju svega onoga što je ili nije učinjeno kako bi se prevenirao femicid. Takva izvješća se rade s ciljem da se dobije bolji uvid u to što je sve moglo biti učinjeno kako ne bi došlo do ubojstva te kako bi se razvile učinkovite preventivne strategije. Izvješća su korisna i za promocije preventivnih treninga, povećanje svjesnosti o problematici femicida, modifikaciju i poboljšanje postojećih procedura i strategija.

Za takva izvješća angažiraju se posebni timovi. Takvi timovi za sada djeluju u Sjedinjenim Američkim Državama, Kanadi i Ujedinjenom Kraljevstvu. Prema Baldry i Magalhaes (2018), timovi su obično sastavljeni od što više predstavnika iz različitih sektora i institucija za koje je moguće da su igrali neku ulogu u životima žrtve i počinitelja. Da bi se timovi mogli oformiti i početi djelovati, prvo je potrebno osigurati zakonski okvir unutar kojeg oni mogu djelovati. Osobe koje postaju dio tima moraju biti povjerljive, odgovorne i oprezne. Timovi ne obrađuju

samo jedan slučaj već više njih, te na temelju svojih saznanja razvijaju preporuke za promjene u preventivnim praksama. Najčešće se istražuju femicidi koji su nastupili kao posljedica obiteljskog nasilja ili intimnog partnerskog nasilja. Mogu se istraživati već zatvoreni slučajevi femicida ili slučajevi u kojima još nije završeno suđenje, no češće se analiziraju zatvoreni slučajevi zbog osjetljivih informacija u još otvorenim slučajevima. Posebne dozvole su potrebne kako bi se timovima dao pristup povjerljivim informacijama vezanim za moguće svjedoke ili članove obitelji. Posebnu dozvolu trebaju i za intervjuiranje svjedoka i članova obitelji kako bi se dobro istražio slučaj i kako bi se prikupile sve važne informacije vezane uz okolnosti pod kojima je nastupio femicid te njegove karakteristike. Timovi podatke dobivaju iz policijskih dosjea, mrtvozorničkih izvještaja, autopsije, sudske dokumentacije, zdravstvenih kartona, izvještaja socijalnih službi, novina i slično. Nerijetko se intervjuira i obitelj, prijatelje i profesionalce uključene u slučaj. Takvim opsežnim načinom prikupljanja i analize informacija lakše se mogu identificirati i povezati svi mogući rizični čimbenici koji su prethodili femicidu.

11.2 Procjena rizika

Procjena rizika je još jedna od ključnih procedura za učinkovitu prevenciju. Premisa je da su neka ubojstva žena preventabilna jer do njih dolazi nakon eskalacije nasilja i prijetnji te ih je moguće predvidjeti do neke mjere. Procjena rizika je važna jer se kroz taj proces može lakše identificirati prisutnost rizika i čimbenici ranjivosti žrtve, te se lakše mogu ustanoviti njihova obilježja i relevantnost za pojavu nasilja. Lakše se može utvrditi i razina potencijalnog rizika te je time lakše odabrati ispravnu strategiju prevencije. Rizik se može javiti na različitim razinama: individualnoj, interpersonalnoj, društvenoj i na razini zajednice. Campbell i sur. (2003, prema Baldry i Magalhaes, 2018) kao učinkovitu i objektivnu navode metodu procjene rizika u kojoj se lista rizičnih faktora u nekom slučaju sabere i uspoređi sa specifičnim brojevnim pragom iznad kojeg se smatra da je žrtva u velikom riziku doživljavanja femicida. Smatraju da je ta metoda objektivna jer nudi referentni okvir prema kojem se donose daljnje odluke. Primjer liste rizičnih čimbenika može se naći u ranijem poglavlju *Rizični čimbenici za femicid*.

Drugi pristupi baziraju se na analizi prisutnosti ili odsutnosti rizičnih faktora. Također, važna je visina korelacije tih rizičnih faktora s recidivom nasilja, eskalacijom nasilja i ubojstvima.

Prema Baldry i Magalhaes (2018), rizični faktori za recidivizam intimnog partnerskog nasilja su vrlo slični rizičnim faktorima za femicid. Campbell i sur. (2003, prema Baldry i Magalhaes, 2018), navode da je samo nekoliko specifičnih indikatora za smrtni ishod vrlo relevantno, a to su: pokušaj davljenja, prijetnje oružjem, ekstremno ozbiljno nasilje i, najvažnije, ženina percepcija rizika. Nekada žena neće moći jasno prepoznati vlastitu ugroženost, ali ako izjavi da se boji za vlastiti život ili živote svoje djece, vrlo je važno da se te izjave shvate ozbiljno.

11.3 Primarna prevencija

Glavni cilj prevencije femicida je potpuno iskorjenjivanje tog kriminalnog djela. Izvješćivanje o načinu smrti žrtava femicida i procjena rizika za femicid predstavljaju sekundarnu i tercijarnu prevenciju, no za primarnu prevenciju potrebno je dublje zaroniti u društvene i kulturološke čimbenike koji utječu na pojavnost tog problema. Wolfe i Jaffe (1999, prema Baldry i Magalhaes, 2018) navode tri stupnja prevencije: primarnu – za prevenciju problema prije nego on nastane; sekundarnu – identificiranje ranih znakova problema; i tercijarnu – identificiranje populacija kod kojih dolazi do problema. Nekoliko preventivnih pristupa navodi upravo patrijarhalnu kulturu kao temeljni uzrok femicida. Radford (1992, prema Baldry i Magalhaes, 2018) tvrdi da se muško nasilje nad ženama može objasniti kao oblik muške dominacije bazirane na nesrazmjeru moći u vezama koje se javljaju u patrijarhalnim društvima. To je kultura u kojoj su žene i dalje smatrane manje bitnima od muškaraca. Adresiranje tog problema je prvi korak u primarnoj prevenciji. Razumijevanje da je to problem društva, politike i kulturalnog konteksta, te da nadilazi individualne incidente je krucijalan korak u spremnosti društva na društvenu i kulturološku promjenu.

Postoji mnogo vrsta femicida, a mnoge vrste su i nabrojane u poglavlju *Vrste femicida kroz povijest*. Neke vrste femicida kao što su rasistički femicid (ubojstva crnkinja), homofobni femicid (ubojstva lezbijki) i ubojstva prostitutki i dalje nose manju težinu od drugih ubojstava žena kada se rade razne pravne reforme o nasilju nad ženama. Da bi se mogao razviti pravedan sustav prevencije za sve žene potrebno je adresirati homofobiju i rasizam, te heteronormativnost kao opresivnu dimenziju patrijarhalnog društva. Adresiranjem problema i stvaranjem zakonodavnog okvira može se podići svijest javnosti i smanjiti tolerancija prema nasilju nad ženama i femicidu. Ono što je ironično jest da je patrijarhalni ideal životnog partnerstva heteroseksualna veza, a najviše potencijala za femicid se javlja u takvim vezama. Muškarčeva percepcija da je žena njegovo vlasništvo te da on ima pravo dobiti od žene sve što

traži su neki od glavnih problema koje se treba rješavati prevencijom. Zato stvaranje zakona i dizanje svijesti javnosti nije dovoljno da bi došlo do promjene, već je potrebno adresirati rodnu nejednakost i raditi na poboljšanju statusa žena u društvu. Na žalost, poboljšanje ženskog statusa u društvu neki mogu interpretirati kao ugrožavanje privilegije bijelih muškaraca, a to također može imati smrtonosne ishode. U nekim zemljama je zato poboljšanjem ženskog položaja u društvu došlo i do porasta femicida. Međutim, mora se uzeti u obzir da su promjene statusa žena u društvu tek nedavne promjene te da je potreban jedan period prilagodbe. Također, važno je napomenuti kako poboljšanje statusa samo nekih žena u društvu ne znači da je došlo do velike promjene u svijesti javnosti o položaju žena te da više ne postoji mizoginija i seksizam.

Za učinkovitu primarnu prevenciju važno je educirati mlade muškarce koji tek ulaze u svijet odraslih o zdravoj muškosti. Mnogi mladići uče se objektivizaciji žena kroz druženje s toksičnim vršnjacima, gledanjem pornografije, praćenjem *influencera* na društvenim mrežama koji promoviraju toksičnu muškost, uključivanjem u bande koje potiču nasilje nad ženama i općenito nasilne aktivnosti. U posljednje vrijeme *online* prostor postao je žarište iz kojeg izranja *rape – culture* i kroz koje se promovira nasilje nad ženama. Na taj način podjela između muškaraca i žena raste, a raste i mržnja muškaraca prema ženama. Ti procesi se, posebice kroz *online* prostor, vrlo brzo razvijaju, dok je proces kulturalne i društvene promjene u drugom smjeru vrlo spor i zahtjeva duge, cjelovite i sistematične intervencije. Glavni cilj primarne prevencije femicida je da nasilje nad ženama u bilo kojem obliku postane nenormalna pojava.

11.4 Razvitak istraživanja, aktivizma i intervencija

Osim svega do sad nabrojanog za učinkovitiju prevenciju potrebno je provesti istraživanja, razviti aktivizam te prikladne interventne strategije. Glavni cilj istraživanja jest davanje boljeg uvida u problematiku te razvijanje alata za smanjivanje incidencije tog društvenog problema. Unutar posljednjih nekoliko godina istraživački rad na tom polju konačno je dobio maha, no da bi se zaronilo malo dublje u samu problematiku te da bi se dobila cjelovitija slika potrebna su daljnja istraživanja. Neki autori smatraju da je važno razdvojiti podatke prema etnicitetu, rasi, bračnom statusu i dobi. Također, kvalitativna istraživanja imaju potencijal rasvijetliti komplicirane prepletene procese u ljudskim životima, odnose moći i obrasce društvenih

promjena. Uzimajući u obzir takva istraživanja, donositelji zakona i stvaratelji novih politika lakše bi mogli unaprijediti zakone, društvene politike i obrazovne programe. Budući da još uvijek nije jasna veza između rodne nejednakosti i smrtonosnog nasilja nad ženama, potrebno je dublje istraživanje za efektivniju prevenciju femicida.

Istraživanja potiču i feministički aktivizam budući da ukazuju i informiraju o nejednakostima te zapostavljenosti određenih grupa ljudi. Prema Pojmovniku rodne terminologije prema standardima EU, aktivizam je „svjesno djelovanje s namjerom da se proizvede društvena ili politička promjena. ... Aktivizam, pa tako i onaj feministički, usmjeren je na rješavanja globalnih pitanja nejednakosti koji se zrcale u životima muškaraca i žena u zajednici i predmnijeva živu vezu teorije i prakse.“ (Centar za ženske studije, 2007) Također, prema Pojmovniku, feministički aktivizam u znanstvenoj zajednici odnosi se na „premošćivanje razlika između teorije i prakse vezano uz rodnu problematiku.“ (Centar za ženske studije, 2007) Drugim riječima, (feministički) aktivizam bavi se prenošenjem saznanja o mogućim naprecima dobivenih kroz istraživanja u stvarnost te se feministički aktivisti zalažu i kreiraju programe i intervencije za učinkovitu prevenciju.

12. Uloga medija u prevenciji femicida

Mediji mogu igrati veliku dvojaku ulogu u prevenciji femicida. Novinari nose veliku odgovornost za formiranje stavova javnosti prema problematici femicida, a njihov način izvještavanja može uvelike utjecati na počinitelja, obitelj žrtve i njene prijatelje i okolinu, obitelj počinitelja te institucije.

Kouta i sur. (2018, prema Milković, 2022) navode da se femicid trenutno smatra manjim problemom u društvu koji se ne događa prečesto pa nema nekih prevelikih posljedica za društvo. Smatra da takav stav doprinosi nedovoljnom izvještavanju ili pretjeranom korištenju senzacionalizma prilikom izvještavanja o femicidu. Na taj način jačaju se rodni stereotipi u društvu. Prikaz žena u medijima odražava se na način tretiranja žena u društvu, ali i ženski nejednak položaj u društvu odražava se na nejednak tretman žena u medijima. Prema Milković (2022), mediji imaju veliku odgovornost za izvještavanje na etičan, senzibiliziran i nepristran način, ali navodi kako mediji posvuda u svijetu nemaju dovoljno dobru praksu prilikom izvještavanja o femicidu te takve vijesti nerijetko sadrže senzacionalističke naslove. Mršević (2017, prema Milković 2022) navodi da se prilikom izvještavanja o femicidu u Srbiji rijetko upotrebljava termin femicid, a traže se uzroci u ovisnostima, ljubomori i svađama između

partnera. Također navodi da srpski mediji ne čuvaju dostojanstvo i integritet žrtve kao ni njen identitet i identitet njene obitelji te time često krše načela profesije i novinarske etike.

Milković (2022) navodi da se u Hrvatskoj, iako je u posljednjih nekoliko godina došlo do pozitivnih promjena u načinu izvještavanja o femicidu i nasilju nad ženama, i dalje zna često dogoditi grubo kršenje privatnosti i dostojanstva žrtve, opisivanje detalja ubojstva i korištenje atributa 'nesretna žena'. Među ostalim, do pozitivnih promjena došlo je i zbog Medijskog kodeksa – smjernica za senzibilizirano izvještavanje o nasilju prema ženama i femicidu koji je 2019. godine izrađen u okviru EU projekta „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja nad ženama“, a nositeljica projekta je pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. Osim tih smjernica, izvještavanje o nasilju nad ženama i femicidu u Hrvatskoj je regulirano i kroz Kodeks časti hrvatskih novinara te Zakon o ravnopravnosti spolova. Ti dokumenti propisuju način na koji se smije i ne smije izvještavati o takvim slučajevima, a neke od tih smjernica su da se, dok traje istraga, identitet žrtve i njenih članova obitelji ne bi trebao otkrivati kao ni detalji pomoću kojih bi se mogao pretpostaviti njihov identitet. Također, zbog presumpcije nevinosti ne bi se trebao otkrivati ni identitet počinitelja i njegove obitelji. Ako se identitet otkrije vrlo lako može doći do sekundarne viktimizacije i (preživjele) žrtve i počinitelja i njihovih obitelji. Posebice je važno da se ne otkriva identitet maloljetnika koji su možebitno uključeni u slučaj. Gerić (2022) ističe i važnost upotrebe riječi koje se koriste prilikom izvještavanja s obzirom da, nakon informacije o nasilju, upotreba riječi poput 'jer', 'ali', 'zbog' i sličnih povezuju počiniteljevo djelo s ponašanjem, odijevanjem, promjenom partnera ili bilo kojim drugim osobnim svojstvom preživjele žrtve, a time se propituje ponašanje žrtve koje je moglo potaknuti počinitelja na zločin. Takvim izvještavanjem krivnja za djelo, barem u nekom opsegu, svaljuje se na žrtvu, a ne isključivo na počinitelja. Takvi slučajevi izvještavanja posebno su prisutni ako je počinitelj netko tko je poznat u javnosti ili netko s velikim utjecajem. Prema Gerić (2022) počinitelj je nerijetko u medijima prikazan kao bespomoćan patološki bolesnik koji zbog toga nije odgovoran za svoju agresiju i nasilje, već je izazvan od strane žrtve. Prikazujući nasilnike na taj način, mediji potiču javnost na suosjećanje prema počinitelju, a na žrtvu se svaljuje krivnja. Osim toga, mediji nerijetko uzimaju izjave ljudi koji nisu važni za samo djelo, kao što su susjedi ili poznanici počinitelja ili žrtve. Takvi sugovornici će nerijetko okarakterizirati počinitelja ili žrtvu, a takve informacije ne trebaju imati svoje mjesto u izvještajima.

Malović (2005, prema Gerić 2022) navodi zlatno pravilo pisanja vijesti, tzv. 5W (*What?* (Što?), *When?* (Gdje?), *Where?* (Kada?), *Why?* (Zašto?), *How?* (Kako?)). Odgovorima na ta pitanja javnost se najbolje može informirati o događaju te je dužnost svakog novinara odgovoriti na ta

pitanja. Ti podaci su presudni za razumijevanje događaja te bi svaki novinar trebao kroz ta pitanja moći objektivno prikazati taj događaj. Sve ostale informacije nisu presudne, a u nekim slučajevima ni poželjne.

Unatoč tome što mediji nerijetko izvještavaju o ubojstvima, nasilju i sličnim zločinima, te što nerijetko to rade na etično granični način prethodno opisan, mediji mogu imati i preventivnu ulogu. Kroz medije se mogu oglašavati preventivne akcije, radionice, edukacije i projekti koji se provode s ciljem prevencije nasilja i femicida. Jača se vidljivost udruga koje se bave tim tematikama i daje se uvid u to što se sve kroz njih radi. Mediji mogu igrati i krucijalnu ulogu u informiranju žrtava nasilja o dostupnoj pomoći. Mediji izvještavaju i o prosvjedima kao što je Noćni marš – prosvjedna manifestacija povodom Međunarodnog dana žena koji se obilježava 8. ožujka, a Noćni marš organizira fAKTIV – feministički kolektiv čije područje djelovanja obuhvaća borbu za radnička i socijalna prava žena, protiv rodno uvjetovanog nasilja prema ženama, te zalaganje za reproduktivna i seksualna prava. Kroz medije se javnost informira i o pokretima kao što je Dan traperera (*Denim day*) koji se obilježava zadnje srijede u travnju, a traper se nosi kao znak prosvjeda protiv okrivljavanja žrtava seksualnog nasilja nad ženama. Novinari na navedeni način naglašavaju probleme u društvu i daju platformu udrugama, inicijativama i pokretima za bolje informiranje javnosti o nasilju nad ženama, seksualnom nasilju, femicidu, i drugim sličnim problemima.

Osim kroz novinarske izvještaje, u novije doba udruge, inicijative i pojedinci koriste i društvene mreže za edukaciju, pa tako ima sve više Instagram profila posvećenih kritiziranju postojećeg stanja vezano uz nasilje nad ženama i nasilje općenito te kreiranju pozitivnih promjena u društvu. Neki od tih profila su @grofdarkula, @pamelaperkic, @kriticki i slični, a ljudi koji vode te profile mogu se nazvati *online* aktivistima koji se bave društvenim i političkim temama. Kroz takve profile ljudi mogu naći informacije o dostupnoj psihološkoj i pravnoj pomoći te načinima na koje se može prijaviti nasilje. Krznarić (2022) navodi kako Instagram profil @grofdarkula djeluje na razini zajednice i na razini pojedinca. „Na razini zajednice, Grof poziva svoju publiku na sudjelovanje u prosvjedima, potiče potpisivanje peticija, poziva na izlazak na izbore i sl. Na razini pojedinca, Grof motivira i potiče pozitivnu promjenu u kontekstu traženja psihološke pomoći, prijavljivanja nasilja, demistifikacije tabua i stereotipa i sl. Pojedince se motivira i educira o društveno važnim i aktualnim temama i problemima, a svaki pojedinac ujedno može motivirati druge oko sebe na društvenu, političku ili osobnu promjenu.“ (Krznarić, 2022) Osim toga, takvi profili često imaju sklopljena partnerstva s udrugama civilnog društva kojima pomažu u pronalasku volontera za neke događaje, potpisivanje peticija ili promoviranje aktivnosti udruga, budući da same udruge

nemaju toliko veliku bazu pratitelja na društvenim mrežama i nemaju toliko velik doseg kao što imaju navedeni profili.

Uz sve navedeno jasno je da mediji mogu djelovati i štetno i preventivno za osjetljive teme kao što je nasilje nad ženama i femicid. To posebice dolazi do izražaja u patrijarhalnim društvima kao što je hrvatsko društvo. Unatoč tome što se u posljednje vrijeme standard novinarskog izvještavanja popravio s obzirom na poštivanje etičkih načela, i dalje ima dosta mjesta za napredak. Educiranjem novinara i onih koji nisu po struci novinari, ali obavljaju taj posao može se doprinijeti većem napretku i objektivnijem i senzibiliziranijem izvještavanju o osjetljivim temama.

13. Prevencija femicida u Hrvatskoj

Kao što je već navedeno, femicid je najekstremniji oblik nasilja nad ženama. Zato je, kako bi se učinkovito i trajno mogao smanjiti broj femicida, potrebno proširiti fokus sa samog femicida na nasilje u obitelji, nasilje u vezama i partnerskim odnosima i općenito nasilje nad ženama. U Hrvatskoj postoji velik broj udruga koje se bave prevencijom nasilja bilo kakvog oblika, a postoje i mnoge udruge kojima je fokus na prevenciji nasilja nad ženama. Te udruge, najčešće nevladine organizacije, djeluju kroz preventivne projekte kroz koje vrše edukacije za stanovništvo raznih dobnih skupina, a većina njih ima i uspostavljeno savjetovalište za žene žrtve nasilja i/ili suradnju sa sigurnim kućama. U daljnjem tekstu bit će opisan rad samo nekih udruga u Hrvatskoj koje se bave problematikom nasilja.

13.1 Udruge koje se bave femicidom i prevencijom nasilja u obitelji/partnerskim odnosima

13.1.1 Autonomna ženska kuća Zagreb

Autonomna ženska kuća Zagreb (u daljnjem tekstu AŽKZ) osnovana je 1990. godine te od tada neprekidno djeluje i pruža podršku i pomoć svim ženama u potrebi. To je nevladina je organizacija čiji se rad temelji na feminističkim principima ženske podrške, solidarnosti i međusobne suradnje. Prije 33 godine, kada je i osnovana, otvorila je vrata tada prvog skloništa na području Istočne Europe za žene žrtve nasilja. AŽKZ se zalaže za rodnu ravnopravnost u društvu i mogućnost žena da žive život bez patrijarhalnog nasilja. U sklopu AŽKZ i dalje

djeluje sklonište za žrtve nasilja gdje žene mogu besplatno dobiti smještaj na sigurnoj i tajnoj adresi u razdoblju do godinu i pol, pomoć, savjetovanje i posredovanje između sebe i institucija, pravno savjetovanje i zastupanje, rad s djecom, psihološku terapiju za sebe i djecu. Djeluje i savjetovalište za žene gdje žene mogu dobiti besplatnu podršku, informacije, savjetovanje i upute vezano uz nasilje koje su doživjele. Ovisno o potrebama žene mogu dobiti telefonsko savjetovanje (u svrhu informiranja o pravima), osobno savjetovanje (u svrhu emocionalne i psihološke podrške i planiranja sigurnosti), psihološko savjetovanje te pravno savjetovanje.

Osim kroz savjetovalište i sklonište, AŽKZ djeluje i kroz projekte, istraživanja, medijski rad, kampanje, monitoring zakona i lobiranje te publikacije.

Kampanje se provode s ciljem podizanja svijesti javnosti po pitanju rodno uvjetovanog nasilja, informiranja žena, javnosti i institucija, edukacije javnosti i institucija te lobiranja za zakonske promjene. Nedavno provedene kampanje specifično vezane uz femicid imale su slogane 'Kad institucije ne slušaju, žene nestaju', 'Stop femicidu', 'Stop nasilju nad ženama'.

Trenutni projekti vezani uz nasilje nad ženama koje AŽKZ provodi su EU projekti „Poboljšanje usluga podrške žrtvama rodno uvjetovanog nasilja i sustav pomoći i podrške temeljen na traumi – Care4Trauma“ te „Zaštita žena koje su preživjele rodno uvjetovano nasilje – odgovor na izazove pandemije – RISKFREE“.

Preko svoje Internet stranice AŽKZ nudi informacije potencijalnim žrtvama nasilja o tome što je nasilje, kako prepoznati nasilje, kako prepoznati opasnost, koji su znakovi upozorenja i koje su mogućnosti i koraci za dobivanje pomoći. Takvim neinvazivnim pristupom i sumiranjem bitnih informacija na jedno mjesto olakšavaju žrtvi nasilja traženje pomoći i dobivanje adekvatne pomoći. (Autonomna ženska kuća Zagreb, bez dat.)

13.1.2 Ženska soba

„Ženska soba je feministička, neprofitna organizacija civilnog društva osnovana 2002. godine s ciljem prevencije i suzbijanja seksualnog nasilja, pružanja direktne podrške i pomoći osobama koje su preživjele seksualno nasilje te promocije i zaštite seksualnih prava.“ (Ženska soba, bez dat.) Seksualno nasilje je jedan od rizičnih čimbenika za femicid pa, iako je primarni fokus Ženske sobe na prevenciji seksualnog nasilja, Ženska soba u konačnici svojim programima pomaže i prevenciji femicida. Njihova misija je osnaživanje žena i osvještavanje institucija i javnosti o seksualnom nasilju i seksualnim pravima, kroz edukaciju, istraživanja, lobiranje i javni rad, a vizija je uspostavljanje društva slobodnog od patrijarhata, diskriminacije,

mizoginije i rodno uvjetovanog nasilja, u kojem su individualna opredjeljenja osnovne vrijednosti. Neki od ciljeva organizacije su aktivno zalaganje za unaprjeđivanje rodne ravnopravnosti kroz feminističku politiku, principe i vrijednosti, aktivan rad na prevenciji svih oblika nasilja nad ženama, uključujući nasilje u obitelji, seksualno nasilje i trgovanje u svrhu seksualne eksploatacije, pružanju pomoći i podrške žrtvama, razvoju mehanizama i javnih politika za suzbijanje navedenih oblika nasilja, kao i sustavno praćenje navedenih mehanizama i politika u praksi, podizanje razine edukacije i osviještenosti ciljnih grupa Ženske sobe o rodno uvjetovanom nasilju. Kroz Žensku sobu djeluje jedini specijalizirani Centar za žrtve seksualnog nasilja u Hrvatskoj kroz koji stručnjaci nude anonimnu i besplatnu pomoć u vidu psihološke podrške, psihoterapijskog rada u vidu prorade trauma, pravnog savjetovanja i pomoći pri prijavi seksualnog nasilja te podrške žrtvama tijekom svih koraka sudskog procesa. U vidu preventivnog rada, članice tima Ženske sobe najveći naglasak stavljaju na edukaciju iz područja seksualnog nasilja, nasilja nad ženama, spolne i rodne ravnopravnosti te prava žrtava i svjedoka kaznenih djela. Edukacije provode kroz predavanja, radionice, treninge, okrugle stolove i javne aktivnosti, a ciljana populacija su žene, djeca i mladi, institucije i relevantna državna tijela, organizacije civilnog društva te šira društvena zajednica. Nerijetko provode edukacije u školama za učenike, studente, profesore i stručne suradnike, a snažno potiču i mlade na uključivanje u volonterski rad. Provode mnogo projekata kojima je glavni cilj prevencija i suzbijanje seksualnog nasilja i nasilja nad ženama. Članice Ženske sobe sudjeluju u raznim povjerenstvima, radnim skupinama, timovima i odborima među kojima su i Nacionalni tim za prevenciju i suzbijanje nasilja u obitelji i nasilja nad ženama, Povjerenstvo za zaštitu od nasilja u obitelji Grada Zagreba, Radna skupina za unaprjeđenje zakonodavnog okvira zaštite od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji te izradu analize i prijedloga mogućih izmjena Zakona o kaznenom postupku, Kaznenog zakona, Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, Zakona o sudovima, Pravilnika o načinu izvršavanja mjera opreza i Pravilnika o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve te Femicide Watch.

13.1.3 CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje

Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI) je osnovan na Međunarodni dan žena 1997. godine kao odgovor na probleme kršenja ljudskih prava, posebice ženskih i manjinskih prava, probleme militarizma, nacionalizma te pada ekonomskog standarda u poslijeratnom periodu. To je feministička neprofitna udruga kojoj je misija unaprjeđivanje društvenog položaja žena, ostvarenje spolne i rodne ravnopravnosti i puno provođenje svih zakona i

međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava. Njihova vizija je stvoriti društvo u kojem sve osobe uživaju jednaka prava i imaju jednake mogućnosti za ostvarivanje svojih potencijala te ravnopravno sudjeluju u svim aspektima društvenog, političkog, kulturnog i ekonomskog života. Slično kao Ženska soba i AŽKZ, imaju uspostavljenu kriznu telefonsku liniju i psihološko i pravno savjetovalište, a kroz zadnjih 27 godina djelovanja proveli su mnoge projekte i edukacije s ciljem prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja među mladima. Provode razne aktivnosti na području cijele Hrvatske, a posebno su aktivni u geografski zanemarenim područjima pogođenim ratom i u lokalnim zajednicama. Trenutno rade kroz programe 'Socijalna pravda i jednake mogućnosti', 'Društveni aktivizam i politički procesi', 'Spol, rod i seksualna prava' i 'Istraživanja, analize i zagovaranje politika rodne ravnopravnosti', a glavna tri programska cilja su: zagovaranje rodne ravnopravnosti i ženskih ljudskih prava, direktan rad u svrhu postizanja rodne ravnopravnosti i ženskih ljudskih prava i edukacija i senzibilizacija u svrhu uklanjanja rodni stereotipa i prevencija rodno uvjetovanog nasilja. CESI u svojoj borbi protiv nasilja nad ženama surađuje i s drugim nevladinim organizacijama (Ženska soba, B.a.b.e., CGI – Centar za građanske inicijative Poreč, Centar za ženske studije, itd.) i sudjeluje u raznim inicijativama koje su u skladu s vrijednostima udruge. (CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, bez dat.)

13.1.4 Udruga UZOR

Udruga UZOR (Rijeka) osnovana je 2007. godine kako bi ponudila potrebne socijalne usluge građanima koje nisu bile pokriveno ili dovoljno dostupne kroz nadležna državna tijela. To je neprofitna organizacija koja nudi pomoć, podršku i zaštitu ranjivim skupinama, a cilj im je stvoriti društvo nenasilja, tolerancije i socijalne solidarnosti. Primarne ciljane skupine su im žene i djeca žrtve nasilja u obitelji, počinitelji nasilja u obitelji i osobe u riziku od počinjenja nasilja, djeca osnovnoškolske i srednjoškolske dobi te njihovi članovi obitelji, studenti i mladi do 29 godina. Djeluju kroz nekoliko programa, a to su 'Sklonište za žene i djecu žrtve nasilja u obitelji', 'Savjetovalište za žene i djecu žrtve nasilja u obitelji', 'SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja u obitelji', 'Psihosocijalni tretman počinitelja nasilja', 'Podrška stanovanju i osposobljavanju za žene žrtve nasilja u obitelji'. Jedna su od rijetkih udruga koje prepoznaju značaj rada s počiniteljima i u područje svojeg djelovanja uključuju i počinitelje nasilja. Prema njihovim riječima „rad sa žrtvama, kao i rad s počiniteljima nasilja, pruža cjelovitu podršku smanjenju nasilja u društvu.“ (Udruga UZOR, bez dat.) Program psihosocijalnog tretmana za počinitelje nasilja usmjeren na zaustavljanje i sprječavanje ponavljanja nasilnog ponašanja. S

počiniteljem nasilja se radi na osvještavanju vlastitih misli, osjećaja i ponašanja, te ga se potiče na preuzimanje odgovornosti. Počinitelji uče vještine komunikacije i rješavanja sukoba. U početku ciljane skupina programa bili su muškarci, no tijekom godina prepoznala se potreba za radom sa svim počiniteljima nasilja u obitelji tako da je program modificiran i prilagođen te je kroz godine kroz njega prošlo oko 770 muškaraca i 240 žena.

13.1.5 SOS Rijeka – Centar za nenasilje i ljudska prava

SOS Rijeka – Centar za nenasilje i ljudska prava također je nevladina, neprofitna i feministička organizacija, a radi kroz četiri programska pravca: 'Pružanje pomoći i podrške žrtvama obiteljskog, partnerskog i seksualnog nasilja', 'Edukacija i prevencija', 'Zagovaranje i lobiranje za društvene promjene' i 'Društvo nenasilja'. Kroz udruhu djeluju psihološko i pravno savjetovište. Njihov stav prema prevenciji nasilja najbolje sumira izjava: „U praksi se kontinuirano pokazuje kako je izravan rad sa žrtvama nasilja svojevrsno „gašenje požara“, odnosno da stvarna društvena promjena ovisi o preventivnom radu koji se treba sustavno odvijati, pogotovo s mladima.“ (SOS Rijeka, bez dat.) Zato smatraju da je važno usmjeriti preventivno-edukacijske programe na odgojno-obrazovne ustanove, ustanove za socijalnu skrb, sudstvo, medije, zdravstvene ustanove te sve druge dionike koji se u svom radu bave problematikom rodno uvjetovanog nasilja. Kroz udruhu se provodi niz projekata, a posebno se za prevenciju nasilja nad ženama i među mladima ističu projekti 'Ljubav voli, a ne boli' te 'Život nakon nasilja'. Kroz projekt 'Ljubav voli, a ne boli', koji je započeo još 2014. godine, djelatnici udruge rade s učenicima srednjih škola, a aktivnosti koje provode u sklopu projekta su savjetovanje mladih i/ili njihovih roditelja, preventivne radionice u kojima se adresiraju rodni stereotipi i predrasude, nasilje i ljubav, progovara se o elementima zdravog partnerskog odnosa i potiče se samopouzdanje i asertivnost, te se provode tematski roditeljski sastanci na kojima se roditelje uči tehnikama uspostavljanja dobrog odnosa s njihovom djecom, prepoznavanju nasilja te pružanju prikladne podrške. Kroz projekt 'Život nakon nasilja' radi se sa ženama koje su u procesu reintegracije u društvo nakon što su neko vrijeme bile u sigurnoj kući. Nerijetko se događa da nakon izlaska iz sigurne kuće žene nemaju riješene egzistencijalne probleme kao što su mjesto stanovanja, zaposlenje i zadržavanje posla, razvod od nasilnika, vrtić za djecu i slično. Svrha projekta je da se takvim ženama omogući potpora i pomoć pri lakšoj reintegraciji u normalan život na način da im se pruži podrška prilikom ponovnog stupanja na tržište rada, uključivanja u obrazovanje ako je potrebno, zadržavanja zaposlenja. Također im je dostupna emocionalna podrška i po potrebi pratnja u institucije te pomoć u komunikaciji s institucijama

i pravnim tijelima ako je potrebno razriješiti pitanje bračnog statusa te skrbištva nad djecom. Cilj projekta je dovoljno osnažiti žene da mogu biti samostalne u daljnjem životu te da se ne osjećaju kao da im je jedina moguća opcija za opstanak vraćanje nasilniku.

13.1.6 Udruga HERA Križevci

Udruga HERA Križevci neprofitna je nevladina organizacija koja je osnovana kako bi se javnost senzibilizirala i educirala o problematici nasilja u obitelji, nasilja nad ženama, te s ciljem za borbu protiv rodno uvjetovanog nasilja, poticanje kreativnosti žena i zdravstvene preventive, a sve kako bi se promicala i zaštitila ljudska, a posebice ženska i dječja prava. Djelatnici udruge rade sa žrtvama nasilja kroz pružanje stručne psihološke pomoći u sklopu savjetovališta, krizne telefonske linije te kroz sklonište za žrtve nasilja, a provode i edukacije za javnost kroz, primjerice, radionice za suzbijanje nasilja u vezama i vršnjačkog nasilja u srednjim i osnovnim školama, organiziraju tribine, okrugle stolove, predavanja i supervizije. Aktivni su i u izdavaštvu gdje se najviše ističu informativni letci i brošure koji sadrže važne informacije kako prepoznati i prijaviti nasilje u obitelji te kako pomoći bliskim osobama koje trpe nasilje. Suraduju sa svim institucijama sustava, s drugim udrugama sličnih vrijednosti i načinom djelovanja, redovito imaju javna i stupanja u svrhu educiranja i osvještavanja javnosti o diskriminaciji i nepovoljnom položaju žena u društvu. Udruga HERA, kao i sve ranije opisane udruge te mnoge nespomenute udruge je članica Ženske mreže Hrvatske, saveza svih ženskih udruuga u Hrvatskoj. (Udruga HERA, bez dat.)

Navedene i opisane udruge samo su neke od mnogih (ženskih) udruuga koje se bave problematikom nasilja nad ženama, nasilja u obiteljskim i partnerskim odnosima te nasiljem općenito. Većina udruuga, kao što je i navedeno, imaju uspostavljena besplatna pravna i psihološka savjetovališta i SOS telefone, a mnoge suraduju sa sigurnim kućama ili su njihove utemeljiteljice. No takvim pristupom rada samo 'gase požare', a ne adresiraju pravi problem nasilja koji leži u nasilniku. Istina je da gotovo sve udruge provode edukacije i radionice na temu prevencije nasilja te to provode sa školarcima i/ili ženama, no rijetko koja udruuga provodi psihosocijalni tretman počinitelja nasilja. Takvi tretmani najčešće se provode u kaznionicama i zatvorima, no mnogi počinitelji nasilja nikada ne završe u zatvoru pa se postavlja pitanje kako se i njima može omogućiti psihosocijalni tretman. „Sukladno Pravilniku psihosocijalni tretman izvršava se u kaznionici, zatvoru, odgojnom zavodu, probacijskom uredu, zdravstvenoj ustanovi te kod pravne, odnosno fizičke osobe specijalizirane za otklanjanje nasilnog

ponašanja, a provode ga stručnjaci psihijatri, psiholozi, socijalni pedagozi i socijalni radnici sukladno Standardima.“ (Antolović, Barić, i Devčić, 2021) Jasno je da je udrugama zakonski omogućeno provoditi psihosocijalni tretman za počinitelje nasilja, no nije jasno zašto više udruga (ili sve) ne nude tu uslugu. Uvrštavanjem te usluge omogućio bi se sveobuhvatniji pristup u sprječavanju ponovnog nasilja te, ultimativno, u prevenciji femicida.

Unatoč tome što postoji mjesta za napredak u nekim sferama djelovanja udruga, one ipak imaju velik pozitivan utjecaj kroz svoje djelovanje u zajednicama u kojima jesu. Međutim, dostupnost udruga, i pomoći koje udruge nude, nisu jednako dostupne svima u Hrvatskoj. Prema Bašić, Šaravanja i Šarić (2018.) dostupnost usluga koje udruge nude je problematična, s obzirom da se većina udruga nalazi u većim gradovima. Čak 56% udruga nalazi se u Zagrebu, Rijeci i Splitu, a u devet županija djeluje samo jedna organizacija, dok u šest županija nijedna što je vrlo zabrinjavajuće.

13.2 Sigurne kuće

U Hrvatskoj trenutno djeluje dvadeset i četiri skloništa sa savjetovalištim za žrtve obiteljskog nasilja. Žrtve nasilja (najčešće žene i djeca) mogu dobiti besplatan smještaj u skloništim koja se nalaze na tajnim lokacijama, a duljina mogućeg boravka u sigurnoj kući ovisi od skloništa do skloništa, a u rasponu je od šest mjeseci do godinu i pol. Postoji nekoliko načina na koje žrtve nasilja mogu doći do smještaja. Najčešće se događa da prilikom incidenta nasilja u obitelji žrtva pozove policiju, a policijski službenici nakon izvida obavijeste nadležni ured za socijalnu skrb koji dalje upućuje žrtve nasilja u sigurnu kuću. Smještaj se može ostvariti i dogovorom putem SOS telefona i savjetovališta te posredovanjem Centra za socijalnu skrb u lokalnoj zajednici žrtve. Izdvajanjem žrtava iz rizične situacije i smještanjem u sigurne kuće prevenira se trenutna potencijalna situacija u kojoj može nastupiti femicid, ali to je samo privremeno rješenje. Ono na čemu je iznimno potrebno raditi da bi se u potpunosti prevenirao femicid je sustavni rad i sa žrtvom i s počiniteljem nasilja.

Neke od gore navedenih udruga, a i neke koje nisu navedene, imaju programe koji su usmjereni na osnaživanje žena tijekom boravka u sigurnoj kući, pružanje alata za učinkovitiji otpor pritisku nasilnika, učenje komunikacijskih vještina i pružanje podrške prilikom izlaska iz sigurne kuće u vidu pomoći pri zapošljavanju i zadržavanju zaposlenja, nastavku školovanja, pronalaženju vrtića ili upisu djece u školu i osiguravanja zdravstvene zaštite, kao i podršci prilikom pravnih ročišta za razvod ili skrbništvo nad djecom. Na taj način se žrtve potiče na

osamostaljivanje te je cilj da se ne vrata nasilniku, što je nerijetki slučaj ako svi prethodno potrebni koraci prije izlaska iz sigurne kuće nisu napravljeni. Na žalost, neke žrtve se ipak vraćaju svojim nasilnicima jer se ne mogu adekvatno prilagoditi izazovima s kojima se susretnu nakon izlaska iz sigurne kuće i nađu se u egzistencionalnom beznađu iz kojeg ne vide drugi izlaz te na taj način svojim nasilnicima pružaju novu priliku za femicid.

Osim rada sa žrtvama, za prevenciju femicida još je važniji rad s počiniteljima nasilja, a već je spomenuto kako se nedovoljno udruga bavi tom problematikom te da postoji prostor za poboljšanje.

Nažalost, sigurne kuće se susreću i s nekim organizacijskim problemima, kao što je nedostatan broj smještajnih kapaciteta, dijeljenje sigurnih kuća s populacijama za koje one nisu namijenjene kao što su beskućnici (češći primjer takve prakse je u Caritasovim skloništima), te financijska sigurnost i održivost sigurnih kuća. Bašić, Šaravanja i Šarić (2018.) navode kako postoji neujednačenost u kvaliteti pružanja usluga korisnicima smještaja zbog razlika u načinu osnivanja i financiranja skloništa. Većina skloništa u Hrvatskoj osnovana su od strane neprofitnih organizacija koje su neovisne u financiranju i nerijetko su zbog nedostatka ljudskih i financijskih resursa pred zatvaranjem. Bašić, Šaravanja i Šarić (2018.) navode kako bi se taj problem mogao riješiti kada bi se Zakonom o socijalnoj skrbi predvidjela obveza osiguranja privremenog smještaja za žrtve obiteljskog nasilja kao što je istim zakonom predviđena obveza zbrinjavanja beskućnika na razini lokalne ili područne samouprave te obveza osiguranja pokrivanja troškova za ustanove koje nude te usluge. Uvođenjem tih obveza osigurala bi se financijska sredstva te bi bilo moguće otvaranje više ustanova za zaštitu žrtava obiteljskog nasilja i ujednačila bi se kvaliteta usluge na razini cijele Hrvatske, a omogućila bi se i sustavnija provjera rada. Također, povećao bi se prijeko potreban kapacitet za smještaj žrtava nasilja.

13.3 Osvrt na prevenciju femicida u Hrvatskoj

Nepobitna je činjenica da u Hrvatskoj postoje mehanizmi za prevenciju nasilja u obitelji i rodno uvjetovanog nasilja, ali je također nepobitna činjenica i da je u Hrvatskoj broj prijavljenog nasilja u obitelji i rodno uvjetovanog nasilja na stalno visokoj razini. To je samo pokazatelj toga da, iako se radi na prevenciji nasilja, ona nije toliko efektivna koliko bi trebala biti. Iako postoje preventivni programi za te oblike nasilja, razvijeni univerzalni program za prevenciju femicida s uključenom ujednačenom procjenom rizika za femicid ne postoji. Oni programi koji i postoje nisu dovoljno široko primjenjivani i veliki dijelovi Hrvatske su zakinuti za te

programe zbog nedovoljno ljudskih resursa koji bi ih trebali provoditi diljem Hrvatske, a ne samo u većim sredinama kao što su Zagreb, Split, Rijeka i Osijek. Veće sredine poput ovih imaju najveći broj udruga, dok neki dijelovi Hrvatske nemaju ni jednu udrugu ili inicijativu koja bi se bavila problematikom rodno uvjetovanog nasilja. Nasilje se ne događa samo u većim i urbanim sredinama, već posvuda. Zato je važno, prilikom kreiranja novih programa, obratiti posebnu pozornost na mogućnost implementacije tih programa i u ruralnim manjim mjestima. Osim što ne postoji preventivni program, ne postoji ni mnoštvo znanstvenih radova i istraživanja na tu temu na Hrvatskom jeziku. Većina radova u Hrvatskoj vezanih uz femicid i dalje su diplomski ili završni radovi što ukazuje na nedovoljnu osviještenost o problemu femicida čak i u znanstvenim krugovima. Prilikom izvještavanja o femicidu, mediji ne koriste uvijek termin femicid, te nerijetko pišu senzacionalističke naslove i tekstove bez dovoljno istraživanja, a to ultimativno dovodi i do još veće loše informiranosti o problematici femicida. Jedan od prvih, a možda i najvažnijih koraka za borbu protiv femicida bio bi uvrštavanje pojma femicid u Kazneni zakon Republike Hrvatske jer bi se time dobio pravni okvir za sankcioniranje takvih djela, te bi se dala neka definicija femicida prema kojoj bi u Hrvatskoj bilo moguće razviti preventivne i interventne programe. Mjesta za napredak ima u svim sferama sustava i društva. Od javnih ustanova i educiranja sudaca, pravnika, stručnih službi kako bi se pravednije postupalo s počiniteljima tih nedjela, do educiranja i provođenja preventivnih aktivnosti s učenicima koji su još u sustavu školovanja. Od rada s počiniteljima nasilja u obitelji i rodno uvjetovanog nasilja kroz psihosocijalne tretmane do rada sa žrtvama na osnaživanju, osamostaljivanju i prorađivanju trauma. Od kreiranja i širenja sveobuhvatnih preventivnih programa za femicid diljem Hrvatske do kreiranja i implementacije sustavne procjene rizika za femicid. Kao društvo i kao struka još uvijek imamo mnogo toga za naučiti i napraviti kako bi se ultimativno smanjio broj femicida te kako bi bilo što manje nasilnika recidivista.

14. Zaključak

Femicid je ozbiljan društveni problem. Nedostatak unificirane definicije otežava prikladno sankcioniranje počinitelja te se time ženama šalje poruka da i dalje nisu jednake pred zakonom kao i muškarci. Neki kritičari tvrde da se uvođenjem termina femicid u Kazneni zakon zapravo čini diskriminacija nad životima muškaraca te zbog takvih stajališta termin još uvijek nije usvojen u Kazneni zakon Republike Hrvatske, no s obzirom da su 79% žrtava nasilja u obitelji

žene, jasno je da je femicid specifičnije kazneno djelo od običnog ubojstva te bi se kao takvo trebalo i suditi. Kroz povijest femicid se pojavljivao u različitim oblicima: ubijanje 'vještica', ubijanje žena radi časti, smrt žena kao rezultat genitalnog sakaćenja, ubijanje ženske djece ili selektivni pobačaji, ubijanje žena zbog njihove seksualne orijentacije, ubijanje žena starije dobi, ubijanje žena u intimnim partnerskim odnosima, itd. U Hrvatskoj je najzastupljenije ubijanje žena u intimnim partnerskim odnosima. Kultura igra ogromnu ulogu u obliku nasilja nad ženama, ali i obliku i opsegu sankcioniranja počinitelja. Zemlje u kojima je patrijarhat dublje ukorijenjen manje su zaštitnički nastrojene prema ženama i žrtvama nasilja. Feministički pristup femicidu podupire i objašnjava takav stav. Osim feminističkog pristupa postoje još i sociološki, kriminološki, dekolonijalni pristup i pristup ljudskih prava. Patrijarhat je, stoga, jedan od rizičnih čimbenika femicida. Drugi rizični čimbenici uključuju prethodno obiteljsko nasilje, pristup oružju, otuđenje od obitelji, prijetnje oružjem i smrću, prethodno nesmrtonosno davljenje, uhođenje i slično. (Campbell i sur., 2003, prema Caicedo-Roa i sur., 2020) Prema Me i sur. (2023) u cijelom svijetu 2022. godine ubijeno je 89 000 žena i djevojčica što je najviši broj ženskih ubojstava u zadnja tri desetljeća. Neupitno je da se cijeli svijet suočava s porastom rodno uvjetovanog nasilja. No, točni podaci ne mogu se dobiti zato što nedostatak jedinstvene definicije onemogućava razvitak vjerodostojnih instrumenata mjerenja te se s tim problemom susreće i Europa i Hrvatska. Unatoč tome, femicid, to jest ubojstva žena se ipak bilježe na različite načine pa tako postoje statistike kroz koje je moguće uočiti da je femicid gorući problem u svijetu, ali posebice u Hrvatskoj. Hrvatska je pri samom vrhu Europe po broju femicida u omjeru na broj stanovnika. Zato se postavlja pitanje kako se femicid može prevenirati.

Prevenција bilo koje pojave dijeli se na univerzalnu, selektivnu i indiciranu. S obzirom na to kakav utjecaj kultura ima na femicid, univerzalna prevenција je iznimno bitna za prevenciju femicida. Međutim, da bi prevenција femicida bila učinkovita i sveobuhvatna potrebno je raditi na individualnoj i obiteljskoj razini, kao i na razini zajednice. Jedan od mehanizama prevencije femicida je izvješćivanje o načinu smrti žrtava femicida, koje za cilj ima identificirati sve potencijalne čimbenike koji bi mogli objasniti pojavnost ubojstava, sve greške u sustavu, sve što bi moglo biti učinjeno kako ne bi došlo do femicida te razviti učinkovite preventivne strategije na temelju prikupljenih informacija i analize načina smrti žrtve. Osim izvješćivanja, jedna od glavnih preventivnih strategija je procjena rizika za femicid.

Hrvatska još uvijek nema razvijene instrumente za procjenu rizika te je time preventivna praksa u Hrvatskoj u velikom nedostatku. Mehanizam primarne prevencije podrazumijeva edukaciju cijelog društva, te posebice mladića o neprihvatljivim obrascima ponašanja kako bi se kultura

društva mijenjala te prešla iz opresivnog sistema u inkluzivni. Takve edukacije u Hrvatskoj najčešće provode nevladine organizacije i udruge koje se bave i aktivizmom te razvitkom istraživanja i intervencija. U Hrvatskoj postoji više feminističkih udruga koje se zalažu za ravnopravnost spolova, a najveći naglasak stavljaju na rad sa žrtvama obiteljskog i partnerskog nasilja, te na edukacijama i treninzima za suzbijanje nasilja. Mnoge takve udruge surađuju ili su utemeljiteljice sigurnih kuća, skloništa za žene žrtve nasilja. Neke od udruga, osim sa žrtvama, rade i s počiniteljima nasilja na kontroli ljutnje, učenju socijalno prihvatljivih obrazaca ponašanja te provode psihosocijalne tretmane. Često se uključuju ili same organiziraju socijalne akcije, prosvjede i kampanje protiv nasilja bilo kakvog oblika.

Mediji također igraju veliku, ali dvojaku ulogu u prevenciji femicida. Mediji nerijetko izvještavaju o kampanjama koje za cilj imaju podizanje svijesti javnosti o problemu nasilja nad ženama. Izvještavaju o prosvjedima i time povećavaju vidljivost udruga i napora koji se ulažu u prevenciju. Međutim, prilikom izvještavanja o samim ubojstvima novinari se nerijetko koriste senzacionalističkim naslovima, otkrivaju identitet žrtve, počinitelja i njihovih obitelji što može izazvati sekundarnu viktimizaciju za obitelji i preživjele žrtve. Donošenjem Medijskog kodeksa - smjernica za senzibilizirano izvještavanje o nasilju prema ženama i femicidu su se takve neprofesionalne novinarske prakse smanjile, ali još uvijek postoji dosta prostora za napredak.

Mjesta za napredak ima u cjelokupnoj preventivnoj praksi za femicid u Hrvatskoj. Prvenstveno je potrebno definirati i uvrstiti termin femicid u Kazneni zakon kako bi se mogle propisati prikladne sankcije za počinitelje i kako bi se poslala jasna poruka svim potencijalnim počiniteljima da takva zlodjela imaju ozbiljne posljedice. Uvrštavanjem termina u Kazneni zakon olakšalo bi se stvaranje instrumenata procjene za femicid i stvaranje široko primjenjivih programa prevencije. Osim toga, iako neke udruge rade s počiniteljima nasilja, potrebno je omogućiti još veću dostupnost psihosocijalnog tretmana izvan okvira kaznionica i probacijskih ureda gdje se oni najčešće provode. Također, osim educiranja mladih ljudi, za generalnu prevenciju nasilja, pa tako i femicida, bilo bi vrlo djelotvorno kada bi psihološka pomoć bila besplatna i široko dostupna svima, a posebice mladima i djeci. U Hrvatskoj je traženje psihološke pomoći i dalje tabu tema, ali s novijim generacijama stvari se polako mijenjaju na bolje te sve više mladih traži psihološku pomoć. Zato ipak postoji nada za vedriju, mentalno zdraviju budućnost i smanjenje nasilja te, najzad, smanjenje broja femicida.

Popis literature:

1. American Psychiatric Association, A. P. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. American Psychiatric Association.
2. Antolović, L., Barić, M. i Devčić, S. (2021). Sigurnosna mjera obveznog psihosocijalnog tretmana – izazovi u izvršavanju. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 28 (2), 569-601.
3. Autonomna ženska kuća Zagreb (bez dat.). *Autonomna ženska kuća Zagreb*. Preuzeto 28.2.2024. s <https://azkz.hr/>.
4. Baldry, A. C., i Magalhaes, M. J. (2018). Prevention of femicide. U: S. Weil, C. Corradi, i M. Naudi: *Femicide Across Europe*. (str. 71-92.) Policy Press.
5. Barberet, R., i Baboolal, A. A. (2020). The global femicide problem: issues and prospects. U: C. Ashford, i A. Maine, *Research handbook on gender, sexuality and the law*. (str. 286-300). Edward Elgar Publishing.
6. Bašić, E., Šaravanja, N. i Barić, Ž. (2018). Zadovoljstvo boravkom u sigurnoj kući žena žrtava obiteljskog nasilja. *Ljetopis socijalnog rada*, 25 (3), 451-479.
7. Caicedo-Roa, M., Da Veiga Pereira, T., i Carlos Cordeiro, R. (2020) . PROTOCOL: Risk factors for femicide. *Campbell systematic reviews*, (str. 1-12).
8. Campbell, J. i Runyan, C. W. (1998). Femicide: Guest Editors' Introduction. *Homicide Studies*, 2 (4), 347-352.
9. Centar za ženske studije, (2007). *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
10. CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (bez dat.). *CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje*. Preuzeto 28.2.2024. s <https://www.cesi.hr/>
11. Corradi, C., Baldry, A. C., Buran, S., Kouta, C., Schröttle, M. i Stevković, L. (2018). Exploring the data on femicide across Europe. U: S. Weil, C. Corradi, i N. Marceline, *Femicide across Europe* (str. 93-166). Bristol: Policy Press.
12. Corradi, C., Marcuello-Servos, C., Boira, S., i Weil, S. (2016). Theories of Femicide and Their Significance for Social Research. *Current Sociology*, (str.1-21).
13. Dawson, M., i Mobayed Vega, S. (2023). *The Routledge International Handbook on Femicide and Feminicide*. New York: Routledge.
14. Dussich, J. P. (2016). Blue Victimology and Femicide: The United Nations' Response to Victims and Female Victims of Gender Killings. U: H. Kury, S. Redo i E. Shea,

- Women and Children as Victims and Offenders: Background, Prevention, Reintegration* (str. 47-65). Springer International Publishing Switzerland .
15. Europski institut za ravnopravnost spolova (EIGE), (2022). *Mjerenje femicida u Hrvatskoj*. Vilnius: EIGE.
 16. Femicide Watch (2021). *Statistički prikaz rezultata istraživanja ubojstava žena u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2016.- 2020. godine*. Preuzeto 23.1.2024. s <https://mup.gov.hr/UserDocsImages//2023/11//STATISTICKI%20PRIKAZ%20REZULTATA%20ISTRAZIVANJA%20UBOJSTAVA%20ZENA%20U%20REPUBLICI%20HRVATSKOJ%20U%20RAZDOBLJU%20OD%202016.-%202020.%20GODINE%20E2%80%93%20F.pdf>.
 17. Gerić, A.-M. (2022). *Načini izvještavanja o nasilju nad ženama i femicidu na hrvatskim internetskim portalima. (Diplomski rad)* Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu.
 18. Kazneni zakon, NN 125/11 (NN 114/23). Preuzeto 23.1.2024. s <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>
 19. Krivični zakonik, *Sl. glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019. Preuzeto 30.1.2024. s <https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html>
 20. Krznarić, V. (2022). *Uloga osobnog brendiranja kao doprinos kreiranju pozitivnih promjena u društvu: primjeri Grof Darkula i Pamela Perkić. (Diplomski rad)* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija.
 21. Me, A., Yee, S., i Mingeirou, K. (2023). *Gender-related Killings of Women and Girls (Femicide/Feminicide) Global estimates of female intimate partner/family-related homicides in 2022*. United Nations Office on Drugs and Crime.
 22. Milković, A. (2022). *"Nesretna žena": Analiza medijskih članaka o femicidima. (Diplomski rad)* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet.
 23. Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, NN 12/2009. Preuzeto 28.2.2024. s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/full/2009_11_12_143.html
 24. Pavlou., S., i Shakou., A. (2022). *Policy Brief on Femicide Prevention: CYPRUS*. Nicosia, Cyprus: Mediterranean Institute of Gender Studies.
 25. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (bez dat.). *Nadležnost Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova*. Preuzeto 23.1.2024. s <https://prs.hr/cms/page/9>

26. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2023). *Javno priopćenje povodom 25.studenog – Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama*. Preuzeto 23.1.2024. s <https://prs.hr/cms/post/1115>
27. Russell, D. E., i Harmes, R. A. (2001). *Femicide in Global Perspective*. New York: Teachers College Press.
28. Russell, D. E., i Radford, J. (1992). *Femicide: The Politics of Woman Killing*. New York: Twayne Publishers, Macmillan Publishing Company.
29. Russell, D. E., i Van de Ven, N. (1976). *Crimes Against Women: Proceedings of the International Tribunal*. Berkeley: Les Femmes.
30. Sauer, B. (2021). *Defining and identifying femicide: a literature review*. European Institute for Gender Equality.
31. Sauer, B., i Muratore, G. (2021). *Measuring femicide in the EU and internationally; an assessment*. European Institute for Gender Equality.
32. SOS Rijeka – Centar za nenasilje i ljudska prava (bez dat.). *SOS Rijeka - Centar za nenasilje i ljudska prava*. Preuzeto 28.2.2024. s <https://sos-rijeka.org/>
33. Udruga HERA (bez dat.). *Udruga HERA*. Preuzeto 28.2.2024. s <https://udrugahera.info/>
34. Udruga UZOR (bez dat.). *Udruga UZOR*. Preuzeto 28.2.2024. s <https://udrugauzor-rijeka.hr/>
35. Vidinić, V. (2022). *Pravni i institucionalni mehanizmi sprječavanja femicida: Studije slučaja Francuske, Njemačke i Hrvatske. (Diplomski rad)* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti.
36. Vlada Republike Hrvatske, (bez dat.). *Ured za ravnopravnost spolova*. Preuzeto 23.1.2024. s <https://ravnopravnost.gov.hr/o-uredu/9>.
37. Weil, S., Corradi, C., i Naudi, M. (2018). *Femicide Across Europe*. Bristol: Policy Press.
38. World Health Organization (2012). *Understanding and addressing violence against women: Femicide*. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/77421/WHO_RHR_12.38_eng.pdf?sequence=1. Preuzeto 23.1.2024.
39. World Health Organization (2022). *Mental health*. Preuzeto 23.1.2024. s <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>.

40. World Health Organization (2023). *Female genital mutilation*. Preuzeto 23.1.2024. s <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>.
41. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, NN 116/03 (NN 114/22). Preuzeto 23.1.2024. s <https://www.zakon.hr/z/81/Zakon-o-za%C5%A1titi-od-nasilja-u-obitelji>
42. Ženska soba (bez dat.). *Ženska soba*. Preuzeto 28.2.2024. s <https://zenskasoba.hr/>